Вестник за критика, дебати и културни удоволствия

К

Бр. 27 (38), година I, 19 юли 2019 г., 12 стр., 3 лв.

www.kweekly.bg

Петък рано утрин

Идеален ден за лов на главен прокурор

Напускането на телевизионно студио взе да става заразно. Волен Сидеров се обиди на Цветанка Ризова, че не спазила уговорката и го смесила с друг някой си гост. Водещата на „Лице в лице“ пък казва, че депутатът закъснял. Пламен Димитров от КНСБ предизвика уплаха у водещата Жени Марчева, пак по bTV, като реши да си тръгне, след като тя реши да изслуша вица на другия си гост – бизнесмена Красимир Дачев. Всъщност, Пламен Димитров беше прав, че не са се събрали да си говорят вицове. И не беше никак вежливо водещата да не зачете протеста му да се сравнява работата му с виц, като каза: „Разкажете го на мен, г-н Дачев“. Друг е въпросът, че бизнесменът Дачев каза нещо много важно, което Пламен Димитров пренебрегна: общините не са дигитализирани, няма електронно правителство и събираемостта на данъците е проблем.

Синдикатите решиха да играят с искането да се вземе от богатите, за да се даде на бедните. Проблемът е, че взимането можем да си го представим, но това с „даването“ все се отлага. „Богатите“ у нас неизменно се свързват с проблем, за който синдикалистът избягваше да говори – корупцията по високите етажи на властта и неизвършената досега реформа.

От средата на юли по телевизиите започна и сезонът за лов на главен прокурор. Иван Гешев се възползва от това обстоятелство да обясни, че няма шанс да се кандидатира за главен прокурор. Макар че... само Господ знаел. Да изчакаме да видим дали Господ говори български. По БНТ настоящият правосъден министър Данаил Кирилов (заменил внезапно Цецка Цачева) обяви, че няма да се възползва от правото си да номинира кандидат за поста. В „Още от деня“ Поли Златарева как ли не се опитваше да проведе човешки разговор с правосъдния служител. Опитваше се да използва поговорки за хилавото бебе, ирония малко, фразеологизми, но министърът си баеше на службашки език. Данаил Кирилов има много интересен подход към казаното от Европа: дълго обясняваше как европейските директиви ни задължават да създадем поредния антикорупционен орган. Водещата на „Още от деня“ му каза, че от досегашните голяма файда няма, но той обяви, че с тоя нов антикорупционен орган и електронното правосъдие ще се пребори... и ще върне върховенството на закона.

Явиха се по Канал 3 и по bTV бивши и настоящи служители в министерства и следствени служби да обяснят, че Сотир Цацаров си е изпълнил концепцията като главен прокурор. Бил си свършил сравнително добре работата. Само Поли Златарева по БНТ пита защо Брюксел има негативно мнение за реформата у нас. Министър Кирилов се впи в думите (понеже реформа няма, в която да се впие) и обясни на водещата, че той не намира за негативно мнението на Брюксел. Според него, най-много ни пречело това, че у някои наши партньори има проблеми с правосъдната система – Полша, Унгария, Румъния, даже Чехия. Искаше да каже, че у нас всичко е положително, ама Брюксел се страхува, че вече има едни партньори с проблеми, да не се нареди следващият. А Поли Златарева пак не ще да му повярва ни на думите, ни на тълкуванията. И пита да не би да не е бил убедителен министърът в Брюксел, че у нас нещата с антикорупцията се развиват добре.

Интервюто с правосъдния министър в „Още от деня“ обаче беше пример за самозабравата в използването на медиите като изтривалка за отговорността на изпълнителната власт. *Кой трябва да е гарантът, че тази процедура ще е прозрачна?*, попита водещата. *Гарантът е обществото, гарантът сте вий, медиите*, каза правосъдният министър и обясни, че всеки, *който може да релевира възражения* за процедурата по избора на главен прокурор, може да го оспори. Остана си високомерна през цялото време Поли Златарева, не я поблазни да бъде релеватор на възражения...

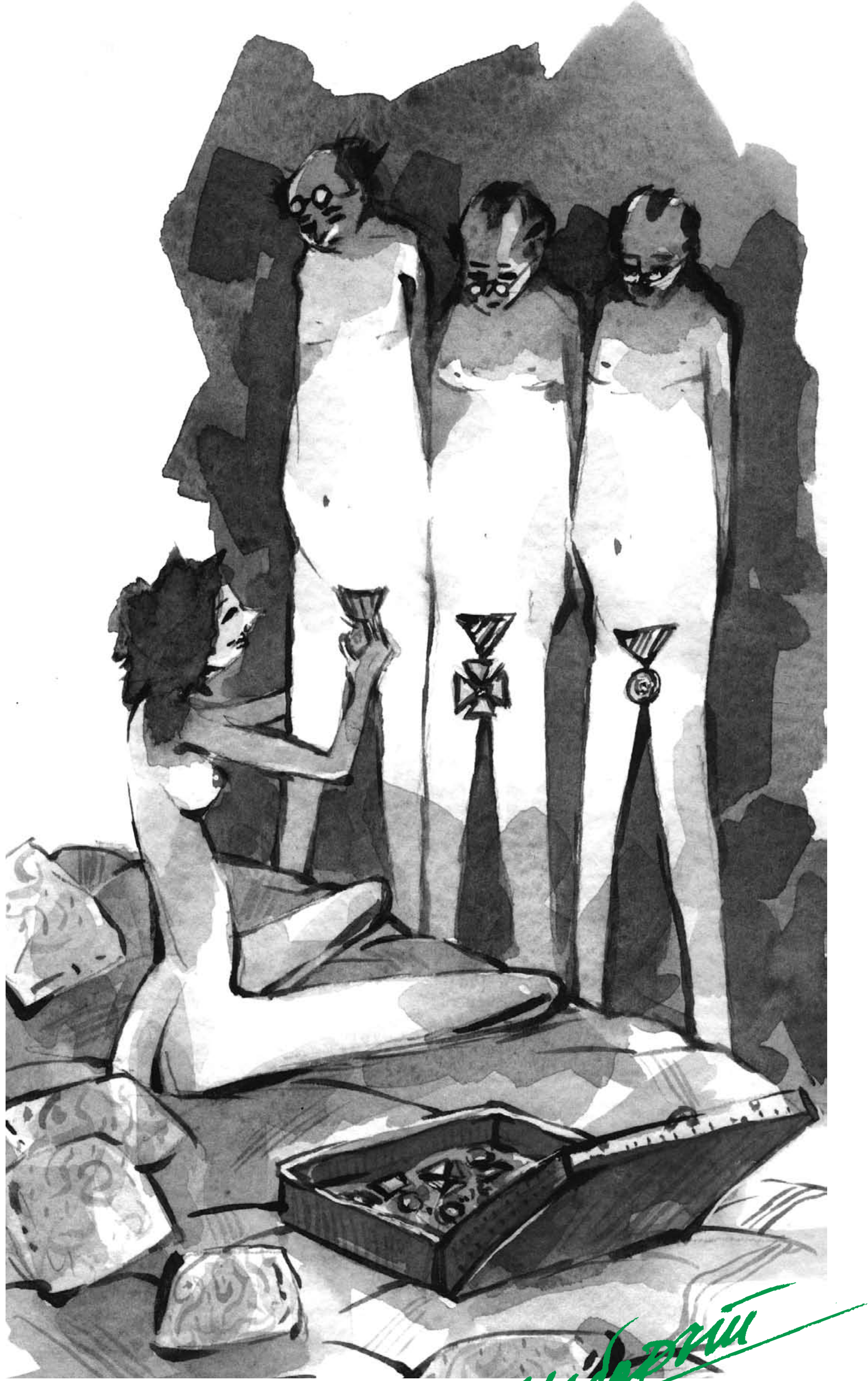
Министри, бизнесмени, че и синдикалисти много често искат и медиите да бъдат въведени в пещерата, в която влизат рибките-бананки. Дали и при тая вълна ще се намерят водещи, които да останат *високомерни* (по Селинджър, не по някои напуснали гости напоследък)?

Жана Попова

Павел Попов за града през две важни книги за архитектура - на страница 9

Разговор с Войчех Галонзка, големия познавач на българската литература - на страница 7

Как цифровизацията ускорява живота ни. Гледни точки - на страница 10-11

Анри Кулев, ***Ордени за храброст***

Иронично, еротично и душевно

Анри Кулев на 70

70 е може би най-завършената, най-солидната житейска, артистична и академична годишнина. Малко след тежкото държавното отличие „Златен век” - огърлие за особен принос в културата, рожденикът Анри Кулев нахлу в културното пространство с един цветен и безкомпромисен „Ориент SEXpress”, профуча край Гара 70 и остави посрещачите на юбилея му да махат стреснати, очаровани и радостно притеснени все пак. Това беше изненада, каквато може да си позволи само много голям артист. Красиво е, когато на тази сериозна и „мъдра” възраст имаш енергията да направиш такъв пулсиращ „пърформанс”: изложба с цветни еротични рисунки (в столичната галерия Коон) и премиера на разкошна книга-албум от 300 страници (издание на Нов български университет), побрала сатирично-еротични картинки, публикувани в национални ежедневници от 1996 г., един съвременен български Еротикон. Но преди това, естествено че завинаги остават и графичните му коментари във вестник „Култура”, помествани ежеседмично цели 4 години от 1990 г., заемащи понякога цели страници и допълващи по несравним начин анализите и „концептите” от началото на Прехода. Този „невероятно занимателен политико-психолого-философски „комикс”, изпълнен с нервни щрихи с перо и туш, правеше абсурден прочит на ставащото, но беше съвършено адекватен на сюрреалистичното ни време. Високо интелектуален и високо артистичен, визуалният коментар на Анри Кулев беше в крещящ контраст с мутренските времена, а той дръзваше да се изправи срещу тях с тънкото, но смъртоносно оръжие на гротеската и деформацията. Но едва ли отстрани можем да си дадем сметка за „чудовищните обеми бачкане” (по неговите думи), които седят зад тези поредици - и преди, и сега.

При Анри Кулев нищо не е еднозначно, но още когато подкарва своя митичен експрес, той го пуска по релсите на гротеската и социалната сатира. И той лети с пълна пара вече над половин век, като почнем с първите карикатури във в. „Средношколско знаме”, минем през мрачния философско-екзистенциален „Хипотеза” и естетическата революция, която правят заедно с Николай Тодоров в полето на българската анимация (наричат ги „ужасните деца”), продължим с чаровните „Анини приказки”, „Кой вижда по-надалече” и „Приказка за пътя”, стигнем до игралния „Смъртта на заека”, почти непоказван и до днес, и до документалния „Сънувам музика”, открил за българската култура Ибряма. И оттам - още колко анимационни, игрални и документални филми и колко най-престижни за тях национални и международни награди отвсякъде. От „Веселякът” до „Вятър работа” и пълнометражната анимационна приказка „Пук”; от „Бащата на яйцето” през „Госпожа Динозавър” и телевизионния „Врабците през октомври” до „Цахес” и последния „Имало една война”, на който предстои премиера - доверието си му отдават едни от най-добрите български сценаристи: Христо Ганев, Борис Христов, Стефан Цанев, Рада Москова, Станислав Стратиев, Валери Петров, Влади Киров. Да не говорим за продуцентската му дейност, когато е един от първите, който подава ръка на почти всичките си колеги от анимацията в „безкиноето” от 90-те. За сценографските му изпълнения с Димитър Гочев в Германия. Естествено друг връх - преподавателската му работа в Нов Български университет, където през 1993 г. основава Програма анимация, става професор и кумир на студентите. За да стигнем и до възкресяването на легендарния Световен фестивал на анимационния филм във Варна през 2011 г.

Каква е горивото на този експрес? Откъде взема неистовата си енергия този влак-стрела в нашата култура? Най-дълбокият код на съществуването и на изкуството завинаги ще си остане загадка, така и трябва. „Палавата муза” на Анри Кулев го води стремително през годините – от графизма на карикатурата и илюстрацията до бунтарството на анимационните персонажи, от игралния и документалния експеримент до кулисите на сценографията и операта. В есето си „Отделяне от себе си” Бродски пише: „Всъщност всичко това - служенето на музите и така нататък – всичко това е във висша степен метафизично изкуство. Средство за разкриване – само думи, нали? – за разкриване на субстанцията.” Средството на Анри са вечно движещите се изображения, винаги експресивни, но и нежно-агресивни. Сам беше казал някога, че прави нещата с нежна агресивност.

Метаморфозата е основен принцип и в живота, и в изкуството, особено в киното. Енергията никога не спира, пулсира, вибрира, безпределно се променя, никога не застива, постоянно се развива. Такъв е и Анри Кулев. Да ни е жив и здрав и в кондиция още много дълги години. Като локомотив, който движи и дърпа напред - студенти, колеги, култура.

Боряна Матеева

Анри Кулев
Ориент SEXpress

Автор на текста **Мария Ландова**
Дизайн **Ася Кованова**
Издателство на НБУ, 2019
Цена 55 лв.

Джеф Спек
Пешеходен град

Превод от английски **Емилия Ничева-Карастойчева** и **Елка Виденова**
Дизайн **Филип Попов**
Издателство *Жанет 45*, 2019
Цена 18 лв.

Повече за книгата – на страница 9

Ходене по буквите

Ерик-Еманюел Шмит. „Феликс и невидимият извор". Роман. Превод от френски Гриша Атанасов. София: Ера, 2019. Цена 12 лв.

"Феликс и невидимият извор" принадлежи на романовия цикъл „Кръговратът на незримото". От него у нас особено популярни, благодарение и на сценичния си живот, са „Оскар и Розовата дама" и „Господин Ибрахим и цветята на Корана" в превод, редом с много други творби на Шмит, на Зорница Китинска за „Леге Артис". Ерик-Еманюел Шмит е световна знаменитост: преводи на 40 езика в над 50 държави; редовен член (стол №33) на Кралската академия за френски език и литература в Белгия, чийто гражданин е от 2002, носител на „Гонкур", на Голямата награда за театър на Френската академия... Доктор по философия с изследвания върху Дидро. След като досега в „Кръговратът на незримото" Шмит се занима с будизма, суфизма, християнството, юдаизма, във „Феликс и невидимият извор" наред са традиционните африкански вярвания. Но не само заради това бих определил Шмит не точно като писател, а като лечител. Последната реплика на романа е „Светът принадлежи на тези, които са решили да не притежават нищо." С оглед на сюжета бих уточнил, че човек не бива да се стреми да контролира тотално нито настоящето, нито миналото си. Скриеш ли корените си както от себе си, така и от другите, нещастието е неизбежно. И само корените могат да те излекуват. Точно така се случва с очарователната героиня на романа, вече парижанката Фату, когато бива измамена - и я завладява депресията. Решението се оказва в родната Африка. Ето това има предвид Шмит, когато говори за кръговрат.

Всъщност, литературността в този роман идва от дребните детайли в текста, от неговата динамика и най-вече от прекрасното чувство за хумор на Шмит, което описва редовните посетители в кафенето на Фату. Особено симпатичен е синът ѝ Феликс, който се дразни на своя внезапно появил се баща, тъкмо защото е съвършен. И защото винаги намира безупречно решение. Нека пак кажа: за мен лично Ерик-Еманюел Шмит е много повече лечител, отколкото писател. Особено на фона на биполярното разстройство на световната култура. Но Гриша Атанасов е чудесен преводач на него.

Георги Гаврилов. „Сините часове". Бургас: Знаци, 2019

Георги Гаврилов, познат за мнозина от представянето за литература и култура „Хралупата" на ул. „Стефан Караджа" в София, бързо зрее. Кратките му стихотворения звучат като големи. Големите – като кратки. Много прибран, далеч от ефектите, от широките жестове. Но с безспорно самочувствие. Ето как пише Гаврилов: *тичат е най-тъпата безвна:/ падането да се случва/ крачка по крачка.* И още: *толкова умираща светлина/ която нямаме къде/ да погребем.* И последно: *макар да изчезваме в мъгла/ мъглата в която изчезваме/ остава.* Първосигнално щях да кажа, че тези лаконични формули текстове изразяват мъдрост. Сега обаче си мисля друго: това са изводи на човек, който сам се бори с живота. И познава поражението от първа ръка. Затова и малко като щастие от това са честно изкуство. Ще натъпта на честно.

М.Б.

Крешендо декрешендо

Музикални жестове, игри с барока и паметта

Премиери. Концерт на Камерния ансамбъл „Софийски солисти", диригент Пламен Джуров; солисти: Николай Минчев (цигулка), Минчо Минчев (цигулка), Димитър Тенчев (виолончело), Мирослав Димов (маримба, вибрафон, тъпан). В програмата: Четири пиеси за камерен оркестър - Михаил Големинов (1956), световна премиера; Концерт за маримба, вибрафон, тъпан и камерен оркестър - Емил Табаков (1947), премиера за София; Фантазия концертанте по тема на Корели - Майкъл Типет (1905 – 1998) - премиера за София; Малка Данелиада – Гия Канчели (1935) – премиера за България. Софийски музикални седмици, 30 юни 2019 г.

Заглавието на заключителния фестивален концерт съобщава отговорния музикален жест на **Пламен Джуров** и ансамбъла, който ръководи. И въпреки риска, който те поеха, с четирите съвсем непознати на публиката композиции, публика в зала „България" имаше. Струва ми се, че една част от нея бе дошла заради страхотните солисти, самият ансамбъл също е отгледал своя публика, но имаше хора, дошли и заради самите премиери. Концертът породи някаква надежда, че музиката на композитори, повечето от които са тук и сега в нашия живот, може да бъде повод за среща, повод за размисъл и отрадна емоция, че токущо си чул нещо, което завладява по различен начин.

Михаил Големинов е посветил своите **Четири пиеси за камерен оркестър** „На Пламен Джуров и *Софийски солисти*". Който е слушал музика на Големинов, ще се изненада от благия, тонално обусловен, подреден в конвенцията на минимализма музикален език с импресионистичен ефект. Пиесите са кратки, със заглавия, които определят настроението им – съвсем по канона. И не съвсем. В общо тихото „Съзерцание" една повтаряща се в чели и баси тема в пасакален порядък предразполага високите струнни да отговарят с вариантни мелодични движения - или широко разположени, или „надробени" в по-къси трайности, което създава усещането за пространство, което започва да вибрира – като въздухът в горещо време. Във втората пиеса – „Движение", репетитивността е много по-активна, отново в специфична полифонична комбинация с тема, сякаш произлязла от тази в първата част, но във висок регистър, която завършва с унисонна кода, която някак изтича във финалния тон. Интермецото (III) внася контраста на атоналната лична импровизация на всеки от ансамбъла „с пълна свобода по отношение на темпо, фразировка, динамика, времеви интервал и т. н.", е указал авторът. Познавайки донякъде мисленето на Големинов, приемам тази част като шега - интермедия, почивка-бягство от тоналната идилия. След този стилистичен „брейк", последната пиеса влиза в импресионистичен режим, а заглавието ѝ е „Утро". В нея минимал-движението е някак пасторално, създава илюзията за светлина, за безкрай - пиесата не свършва, звученето ѝ сякаш продължава, след като музиката спира. Големинов отново изненадва публиката с тази творба и може би напомня, че техниката на композиране има най-различни лица и възможности.

Донякъде изненадващ или по-рядък по характер за него самия бе и **Концертът за маримба, вибрафон, тъпан и струнни** на **Емил Табаков**, една жива, отдадена на инструменталната игра творба, създадена сякаш да даде възможност на много добър и талантлив солист да изяви докрай възможностите си. Намерил го е в лицето на **Мирослав Димов**. 30-годишният перкусионист има вече солидна биография - и в образованието си, и в конкурсите, които е спечелил, и като концертиращ музикант. Страхотен музикант е, то се вижда, поел е цялата енергия от партитурата на Табаков, за да я умножи впечатляващо. А композицията е завършена, цялостна, излята в замисъла и реализацията си. След концерта за 4 тъпана и оркестър, с този концерт композиторът продължава идеята за надсвирване, чиито корени тук, на Балканите, идват от селския мегдан. И тук интересните идеи никак не са малко, но точно колкото трябва – Табаков никога не злоупотребява с излишъци, има мярка и винаги мисли за формата. Тук всеки от трите ударни инструмента е протагонист в отделните части. В първата част доминира маримбата с предимно скоростни движения, в които ансамбълът е по-скоро съпровождащ партньор. Втората, бавна част е дадена на транспарентния звук на вибрафона и, естествено, Табаков го използва много умело в комбинация със струнните за своите пространствени визии. А третата, с тъпана, ни извежда направо на мегдана, но по-скоро в някое румънско село, защото хорото напомняше повече на румънска дойна в мелодиката си, но сменяше съвсем по български непрестанно метрума в бясно темпо, под атавистичния диктат на тъпана (какви могъщи каденци само!), който тук на места бе укротяван от „по-цивилизования" вибрафон. Съществен бе и ефектният драматургичен ход, който донесе допълнителен колорит на музиката, но и в хепънинга изненадващо да се вкарат „в играта" и „пътуващите" ес-кларинет, флейта/пиколо и тромпет (Михаил Живков, Явор Желев и Петър Македонски), всеки от които излизаше на сцената, за да се включи в това мъжко надсвирване. Концертът минава на един дъх не само защото е майсторска работа, но и заради невероятния солист. Той не само е виртуоз (да, тук тази дума е задължителна), той е и артист, който с кеф изпробва крайните скорости на своя забележителен инструментализъм, но и с точен слух се вплита в ансамбъла, за да умножи неговите вибрации (II част).

Наистина музика, бликаща от остроумни идеи, изпълнена с хумор, която сумира по някакъв начин отрязъци от забележителното творчество на Табаков, за да ги оцвети в днешния му творчески регистър.

Софийската премиера на **Корели-фантазията** на английския композитор **Майкъл Типет** три месеца след изпълнението на творбата на „Мартенски музикални дни" в Русе представи абсолютно промислена, напълно изчистена, събрана и съгласувана със солистите **Николай Минчев, Минчо Минчев**, а заедно с тях и виолончелиста от ансамбъла **Димитър Тенчев**, трактовка на музикантите от ансамбъла. Творбата е станала „пяхна" - най-вече в активното слушане и звукопроизводството, в много по-освободеното партньорско взаимодействие със солистите. Идеята за съвременното кончерто гроссо, включило и инструменталното състезание, съвкаво се сля с идеята на двата музикални пласта – старинния и съвременния, релефно артикулирани и съзвучно отразени от двамата Минчеви, които сякаш бяха сложили съответни маски на своите инструменти, за да придобият желания образ и характер – красив тон, впечатляващо с елегантност каденциране, сгъстена вибрация, ефектно „разполагане" в по-ниския регистър на челото за бароковия пласт, прекрасно очертан в началото на пиесата с темата на Корели и в отделни сегменти на фантазията, и във фугата, но с великолепно подчертаване на нейната стилова полярност.

А в „Типет-пласта" звукът им придобиваше острота, нагнетеност, маската бе доста по-изрязана, насечена, изискваше и получаваше по-суха емисия, която го правеше и по-графичен. Честите педални сегменти в ансамбъла в бавния дял бяха като мазна основа за вариантни солови игри, означаващи две, привидно далечни епохи, представени с много просветен и можещ инструментализъм и с впечатляващо звуково въображение.

Гидон Кремер нарича „**Малка Данелиада**" „непретенциозна, но изкусна дреболийка (уж дреболийка)", а в нея е вложен музикалния код на **Гия Канчели**, който дефинира носталгичния характер и нежния хумор в творчеството му. Пиесата е създадена в 2000 г. по молба на Кремер, а една седмица чухме българската ѝ премиера, въпреки много познатите изпълнения на „Кремерата Балтика" или на Московските виртуози на Спиваков. Светът наскоро остана без Георги Данелия и може би затова изпълнението ѝ ни създаде усещането за едно мъжко сбогуване, в което сълзите не капят, но се подразбират през тъжната усмивка – а може би и Пламен Джуров избра точно тази нотка на внушение в своя прочит с ансамбъла, с която метафоризира вечността.

Екатерина Дочева

Уроците след спора за висши постове в ЕС

Може и да се водеха обидни пазарлъци, но, без всяко съмнение, кандидатите, предложени от Европейския съвет за ръководители на европейските институции, бяха силен избор - и германският министър на отбраната Урсула фон дер Лайен, издигната за председател на Комисията, и белгийският премиер Шарл Мишел, предложен за председател на Европейския съвет, и испанският външен министър Жозеп Борел, номиниран за Върховен представител на ЕС по външните работи и политиката на сигурност. Накрая, през ноември, Кристин Лагард ще смени Марио Драги начело на Европейската централна банка.

Добрата новина е, че за всички тях има кандидатите, ще укрепят ЕС във време на глобална несигурност. Лошата е, че ЕС ще продължи да страда заради вътрешни напрежения. При споровете за заеманото на топ местата в ЕС процесът за избиране с водещи кандидати бе отхвърлен и се завърна времето на задкулисните договорки - все неща, които според мнозина са недемократични. Тази промяна в курса трябва да бъде обяснена и оправдана, за да не пострада доверието в ЕС още повече.

Не на последно място, процесът с водещите кандидати бе въведен през 2014 г. с цел да задълбочи демократизацията на ЕС, а при спора за заеманото на висшите постове в ЕС противопоставянето около това кои са отговорните не аситимност беше избухна с нова сила. И докато за държавите членки със силна парламентарна култура тъкмо резултатите от европейските избори са тези, които имат решаващо значение за подбора на служителите по върховете на властта, то за останалите страни като Франция, например, управленският орган се оказа по-важен критерий. Естествено, необходимо е време, за да се наложи една ползваща се с широка подкрепа в цяла Европа процедура за избор на политическо ръководство.

Но въпреки сегашната крачка назад, системата с водещите кандидати трябва да се запази и да се комбинира при следващите избори с допълнителните списъци с така наречените „транснационални кандидати", които да разчитат на по-силни паневропейски партийни структури. Освен това, ЕС трябва значително да засили ролята на Европейския парламент. Много от евродепутатите са дълбоко разочаровани от начина, по който се постъпи с водещите кандидати.

Ето защо новият председател на Европейската комисия трябва предварително да обяви, че ще работи за укрепване на Парламента и затова да има законодателна инициатива. Това може да бъде постигнато чрез междуинституционално споразумение с Комисията, без да е необходимо изменение на Договора. След като встъпи в длъжност новият председател на Европейската комисия и новият председател на Европейския парламент,те трябва да се стараят помежду си добри професионални отношения на доверие – такива, каквито години наред имаха двамата им предшественици Жан-Клод Юнкер и Мартин Шулц. Но с оглед на новия състав на Парламента, те трябва да ангажират и председателите на всички парламентарни групи, обявяващи се за една по-силна Европа. Обстоятелството, че вместо някогашния премиер на България Сергей Станишев, желан кандидат от страна на Европейския съвет, Парламентът избра за председател Давид Сасоли, говори, че в бъдеще Европейският парламент по-уверено ще се противопоставя на националните правителствени ръководители. От друга страна, изборите през май направиха Европейския парламент несравнимо по-фрагментиран от преди. И ако по време на предишния парламент двете най-големи политически партии - Европейската народна партия (ЕНП) и Прогресивният алианс на социалистите и демократите (S&D) - заедно имаха 404 от общо 751 места, то днес те имат само 336 депутати, което се дължи на сериозната подкрепа, дадена за Зелените, либералите и десните националисти.

Краят на досегашната неформална „Голяма коалиция" ще затрудни взимането на решения и правенето на компромиси в бъдеще. Това вече се видя в невъзможността на членовете от ЕП да се споразумеят за общ водещ кандидат, когото да предложат срещу кандидата на Съвета. Партийните семейства са не само политически, но и географски разделени. Стана така, че ЕНП почти няма евродепутати от Франция и Италия, но за сметка на това има немалко представители от Германия и Северна Европа. S&D за пореден път се радва на голям брой евродепутати от Иберийския полуостров, но почти няма представители от Франция и Вишеградската четворка (Чехия, Унгария, Полша, Словакия).

Увеличилата се разпокъсаност в Европейския парламент върви ръка за ръка с промяната в отношенията между отделните страни членки. Германия и Франция вече не работят така единно, рамо до рамо, както в миналото - а ако го правят, винаги съществува риск общите им решения да бъдат спрени от блокиращите малцинства в Съвета.

Последните преговори за кандидатите по върховете в ЕС ясно показаха колко трудно стана да се взимат решения с мнозинство, а камо ли с единодушие. Нещо повече – представителите на националните правителства много поожесточено и безкомпромисно започнаха да се опитват да налагат позициите си.

Следователно, можем да очакваме, че отделните държави все повече ще се стремят да преследват целите си в по-малки групи от съмишленици. Предизвикателството в случая е да се гарантира, че тези инициативи ще следват общия метод на действие в ЕС и няма да подкопават европейските институции.

Високата избирателна активност на последните избори показа, че ЕС продължава да се ползва с високо одобрение сред населението. Политическият център получи подкрепа в момент, в който антиевропейските и националистическите партии значително се увеличиха в много държави членки. Като цяло днес ЕС се радва на също толкова високо доверие, колкото и през 80-те години на миналия век, когато по-дълбоката интеграция в европейските структури се смяташе за неразривна част от защитата срещу Съветския съюз. За по-голямата част от европейците да бъдат част от ЕС продължава да бъде от съществено значение, но независимо от това, резултатите от изборите бяха израз на силно желание за промяна.

Много граждани обърнаха гръб на традиционните партии – немалко от тях поради чувство на страх. И новото ръководство на ЕС, също като политиците на национално ниво, се сблъсква с гласоподаватели, силно несигурни за бъдещето си – своето и на децата си. Напълно е разбираемо европейците да се чувстват застрашени – пред тях са и нарастващото съперничество за влияние на световната сцена, и новите предизвикателства в сферата на сигурността, и предстоящата технологична революция, която вероятно из основи ще промени цялата икономическа и социална система.

Но ЕС, заедно с правителствата на държавите членки, трябва смело и решително да реагира на тези предизвикателства. След като Европейският съвет вече прие стратегическите приоритети за 2019 - 2024, топката е в полето на Европейския парламент. След евроизборите през май членовете на четирите умерени партийни семейства договориха обща програма с приоритетни политики под формата на коалиционно споразумение. Тази стъпка - да се постави първо политическото съдържание, а после да се посочат имената на ръководителите, а освен това да се изработи и обща платформа за парламентарните изслушвания на бъдещите еврокомисари, е ключова иновация. Ето защо, въпреки временните неуспехи като пренебрегването на принципа за избор на водещи кандидати, ЕС стъпка по стъпка узрява политически - бавно, но постоянно.

Даниела Шварцер

Project Syndicate (със съкращения), 04.07.2019

Даниела Шварцер е директор на Германския съвет за външни отношения.

Превод от немски
Диана Анева

Урсула фон дер Лайен

Когато Баба Яга снесе яйце

Дубравка Угрешич. „Баба Яга снесла яйце". Превод от хърватски Русанка Ляпова. София: Колибри, 2019 г.

Дубравка Угрешич няма нужда от представяне на българския читател. С десетина книги, преведени дотук, тя има своя публика, свои почитатели (и странно малко интерпретатори), има дори българска връзка в биографичен план. „Баба Яга снесла яйце" (2008), нейната последна преведена книга, изглежда като един от типичните за Угрешич романи. Тя възкресява почти пълния поетически арсенал на постмодерния наратив: дръзко смесва фикция с автобиография, преплита множество жанрове и подходи, отхвърля всякакви ограничения на представите за това какво е литература, прави резки завои в емоционалната палитра на повествователния глас... И все пак в нея зърваме една различна, по-малко позната Дубравка Угрешич: склонна към игра и развлечение, интелектуално фриволна, дори някак палава и готова на лудории писателка.

Тематиката на книгата не е изненадваща за нейното творчество: отново жените, особеностите на женското светоусещане, устойчивостта на неговата специфика – митологично непроменлива в историческите превратности на човешкия свят.

Романът е изграден като триптих от съвършено различни по жанр и стилистика части.

(Англоезичният превод съзнателно засилва тази особеност на повествованието, като използва различен преводач за всяка част.) Първата част отдава почит на един от най-типичните похвати в модерното „женско писане", автофикцията. Повествователката, в един късен импулс за помирение-идентификация със своята възрастна майка, изпаднала в състояние на прогресивна деменция, тръгва назад по стъпките на нейния отминал живот и така попада в България. Пристигнала във Варна, тя броди из непознати улици в напразен опит да улови спомените на своето детство. Няма съмнение, че Варна на Угрешич е доста неуютен и неприветлив град, но в същото време съзнаваме, че мрачните възприятия отразяват колкото материалната действителност, толкова и усещането за липса на хармония и цялост, за вътрешен дисбаланс в душевния свят на литературната героиня.

Средната част на триптиха е не само най-голямата, тя е същинският фокус на целия романов проект. Три възрастни хърватки – Беба, Кукла и Пупа, съответно на седемдесет, осемдесет и деветдесет години – пристигат на почивка в луксозен балнеологичен комплекс в Чехия. Техните преживявания и приключения са изключително динамични, комични, разнообразни и увлекателни – сякаш със стъпването на чешка земя в наратива е възкръснал духът на храбрия войник Швейк.

Абсурдът съжителства с аналитичното наблюдение, психологическото проникновение – с фриволна гротеска. Внимателният читател бързо улавя необходимостта да прави аналогия с приказно-фолклорни мотиви, образи, цели сюжети, а невнимателният е подтикнат към мисловна активност от намесата на пътеуказателни подмятания и цитати.

Замисълът се саморазкрива в последната част, фиктивно изследване върху образа на баба Яга и на поредица свързани с нея представи във фолклорната традиция на славянските народи, направено от млада българска фолклористка, живееща (и навярно омъжена) във Финландия. Познаваме Аба от първата част на романа; кръстена е така на един популярен в младостта на нейната майка състав, а в третата част е добавила към името си фамилията Багай. Скритият смисъл на образа е лесно постижим, ако прочетем името като анаграма, отзад напред.

Дубравка Угрешич, филолог по образование, е свършила сериозна работа върху събирането, типологизирането и модерната феминистка интерпретация на темата за вещерството в славянския фолклор.

Всяка жена е Баба Яга по своему, а възрастта засилва тази нейна характеристика. Само че традиционно описваната като грозна и злонравна магьосница тук е изведена от старославянския корен на глагола *вядяти* (зная).

Мизогинистичният патриархален контекст е потиснал същинското значение на думата *вещица*, която идва от този корен (веща, знаеща, обладаваща специално знание жена). Жените на Дубравка Угрешич са носителки на тайно, мистично знание, в което се корени устойчивостта на човешкия свят. Те, за разлика от мъжете, са много по-малко податливи на терора, който традиционният колектив оказва върху самоопределянето и поведението на индивида. Именно това прави жените „вещици" – не просто знаещи, но познаващи себе си хора, личности. С тази книга писателката сякаш отговаря на някогашните обвинения в национално предателство, като възкресява и преодолява в себе си спомена за националистичния лов на вещици от 90-те години на миналия век. Угрешич винаги е бягала от възможността да се озове в колектив, да бъде означена с етикета на споделената идентичност. Нееднократно тя е заявявала своята интелектуална стратегия да бъде „никой". И все пак идва време в живота на всеки човек да потърси пристан в приобщаването към други хора, дори да бъде нечий „бедел" (двойник или заместител – идея, която е разиграна в първата част чрез отношенията с майката). Митологичната Баба Яга, снесла яйце, става означител на тези нововъзникнали настроения в творчеството на една от най-скептичните и духовно самотни писателки в модерната европейска култура.

Милена Кирова

Анри Кулев,
Прет-а-порте

Образи и безобразия

Проф. Анри Кулев откри в столичната галерия „Кооп" изложба (с куратор Мариета Ценова) на еротични рисунки, наречена ***Ориент SEXpress***. А и какви други биха могли да бъдат, след като сексът е неговата устойчива артистична фиксация през годините. Изобразителното му изкуство (с филмите му не е точно така) е посветено на собствения си либиден произход, не иска да го крие и замазва, демонстрира го в маниер и тема.

Рисуването му е неистово и агресивно, все го избива на визуален скандал, не оставя сексуалната енергия, която психологически авансира културата, да се разсейва извън сексуалното. Тя извира от аза, минава през ръката на художника, за да предизвика сблъсък на тела – обстоятелството, че са рисувани, не потиска странността им, а прибавя към нея пикантността на външния поглед, съблазните на воайорството.

Изправени сме пред образи, които сякаш отказват да преработват реалните обекти на желанието в символни, родили са се незнайно как без сублимация, но всъщност са продукт на двойното ѝ действие, на сублимация на сублимацията. Рисуването, тръгнало от сексуалното, веднъж културно се отдалечава от него, пародирайки го и превръщайки го във визуален каламбур, но втори път насочва пародията именно към културното отдалечаване от сексуалното, към страха да го погледнеш с широко отворени очи, към срама да признаеш зависимостта си от него.

Включително в изкуството, за което Анри Кулев смята, че това самопризнание е задължително. Още преди 10 години той казва: „Обществото свенливо е скрило от себе си огромно количество еротичен материал. Това е невероятно енергийно пространство. Нека си припомним рисунките на Пикасо, Паскин, великите японски школи от XVII-XIX в. Почти няма художник, който да не се е изкушил от голото тяло, от акта. Ами сцените в храмовете на Изтока? Няма място за комплекси. В това има само предизвикателство за художника".

Анри Кулев е българският художник, приел отдавна предизвикателството да лекува комплексите на нацията по отношение на сексуалното. Затова не му е достатъчна само артсцената, а търси и масови комуникативни платформи за рисунките си, каквато всяка седмица му предлага вестник „24 часа". Той остроумно и присмехулно се противопоставя на фалшивата публична предпазливост по отношение на сексуалното, която го запраща в низините на частните отношения, превръща го в жертва на човешката долница, на трапезния хумор и чалгаджийския цинизъм, лишава го от естетическата и интелектуална защита.

Но Кулев прави и повече от това, защото той е „джендър-художник" – отношенията в леглото го интересуват заради ролите, които предоставят в обществото. Рисунките му осъществяват инверсия – връщат с карикатурен замах в сексуалните практики социалните стереотипи, тръгнали от тях, и мъжът чете вестник, докато разсеяно обладава партньорката си, или тя, докато се любят, с крак смята на сметало.

Образите на Кулев, подкрепени с находчиви текстове, участват в множество културни дебати, така че логично медийната му слава се създаде на страниците на вестник „Култура" в края на минали век.

Георги Лозанов

Срамна годишнина

Тези дни се навършват 30 години от един срамен епизод в българската история – т.нар. Голяма екскурзия. Лятото на 1989 г., освен с множество други събития, се свързва и с изгонването на хиляди български турци, не могли да понесат насилственото си преименуване, наречено лицемерно от властта „Възродителен процес". Този епизод е кулминацията на един продължителен процес, подробно описан от български историци, в който се откроява Декларацията от 1985 г., която публикуваме по-долу. Сред подписалите я блести името на бившия министър на културата и днешен председател на комисията за култура и медии в Народното събрание **Вежди Рашидов**.

Ние сме чеда на българската нация

Декларация на група интелектуалци и общественици от средата на българите, възстановили българските си имена, юли 1985

Вече цял век продължава възродителният процес сред потомците на онези българи, които по време на петвековното османско робство бяха подложени на насилствена ислямизация и народностна асимилация. Поради своя обективен и закономерен характер, този процес набираше сили, пробиваше си постепенно път, за да се разгърне и осъществи докрай в годините на народната власт.

В съвременното българско общество настъпиха дълбоки икономически, социални, политически и културни преобразования. Утвърди се истинско равноправие на неговите граждани във всички области на живота. На тази основа се извисява историческото мислене, което води до осъзнаване на истината за развитието ни като народ и нация.

Възродителният процес в нашата история е ярък пример, който показва как българинът, въпреки превратностите на своята историческа съдба, остава верен на логиката на 13-вековното си битие. Това е по същество революционен акт, с който се заличава един от най-тежките белези на османското робство.

Многобройни и безспорни са доказателствата, които потвърждават българската ни принадлежност. Ние самите установихме истината въз основа на неопровержими факти от материалната и духовната ни култура, от душевността и традиционния ни бит, обичаи, обреди и нрави, живи в паметта на нашите майки и бащи, с дълбока следа в нашия начин на живот.

При това и много световноизвестни автори, в това число и от Турция, са доказали, че османските завоеватели са провеждали системна и последователна асимилаторска политика спрямо поробените народи.

В границите на нашата страна няма нито педя чужда земя, нито чуждо население.

Дълбоко вкоренени в българската земя, честните и неуморни труженици – помохамеданчените и подложените на народностна асимилация през робството българи, остават органично свързани с историческата съдба на своя народ.

Реакционните среди в Турция обаче не се съобразяват с този обективен факт. Средствата за масова информация, заинтересовани политически среди в южната ни съседка разпространяват лъжи и клевети за някакво насилствено „побългаряване на турци" в България. Новата антибългарска пропагандна кампания е изградена изцяло върху безпрецедентни измислици за хиляди убити и ранени, за изнасилени жени и девойки, за съборени джамии и пр. Те правят непрестанни опити да натрапят абсурдната си теза, че Турция е символ на исляма, че и в България всичко ислямско е турско и всички мюсюлмани са турци.

Вярно е, че в България има хора, които изповядват ислямската, както и източноправославната, католическата и други религии. У нас религиозните чувства и права на гражданите са под закрилата на закона. Но това не дава основание на никого да предявява етнически претенции към вярващите.

[...]

Издигайки високо глас в защита на истината и отхвърляйки гневно невероятните лъжи и клевети,

Заявяваме:

Ние, всички българи, независимо от вярата, която са изповядвали и изповядват нашите деди и баби, бащи и майки, имаме една и съща национална съдба, един и същ национален характер, една и съща душевност, едни и същи цели и стремежи. Ние сме чеда на българската нация, ние сме господари на тази земя, тук за нас е раят, друг рай за нас няма и не може да има!

Да, ние сме българи, отказали се доброволно, убедено и напълно съзнателно от имена, чужди на българския ни народностен корен. За нас българското име е залог за историческа приемственост и гаранция за несъкрушима духовна опора на устрема ни напред. Ние се гордеем с нашите български имена и ще ги носим достойно, като служим вярно и всеотдайно на своята социалистическа родина.

Смятаме за грубо и недопустимо посегателство върху нашето национално достойнство и човешки права всеки опит за изопачаване същността на този напълно естествен исторически процес, израз на възродения ни български национален дух.

Решително се противопоставяме срещу опитите на турските реакционни среди да спекулират с т. нар. изселнически въпрос. Те трябва да разберат истината, че нито е логично, нито е допустимо българи, направили категорично своя исторически избор в полза на род и родина, да се изселват в чужда за тях страна. Това няма да стане! Изборът е направен, той е окончателен и безвъзвратен!

Ние желаем мир, сътрудничество и добросъседски отношения е Република Турция. Вярваме, че и честните турски интелектуалци, и трезвомислещите общественици се стремят към същото. И в името на това призоваваме да се сложи край на враждебната антибългарска пропагандна кампания, водена от турските националисти и активно подпомагана от техните покровители.

Молим Българската телеграфна агенция да направи достояние на българската и световната общественост тази наша декларация.

Камен Калинов, член на ЦК на БКП, народен представител, главен редактор на в. „Нова светлина", заслужил деятел на културата, кандидат на историческите науки;

Надя Аспарухова, кандидат-член на ЦК на БКП, член на Държавния съвет на НРБ, секретар на ОК на БКП – Кърджали;

Орлин Загоров, заместник-председател на Съвета по развитие на духовните ценности на обществото при Държавния съвет на НРБ, член на Комитета за култура, д-р на философските науки;

Асен Севарски, член на Съюза на българските писатели, поет, заместник главен редактор на сп. „Нов живот", заслужил деятел на културата;

Александър Колев, кандидат-член на ЦК на БКП, общественик, кандидат на философските науки;

Веждю Радишев, член на Съюза на българските художници, носител на национални и международни награди, преподавател в Художествената академия;

Евгени Мутафов, заместник-председател на Националния аграрно-промишлен съюз;

Александър Александров, кандидат-член на ЦК на БКП, секретар на ОК на БКП – Разград, заслужил деятел на културата, кандидат на философските науки;

Блага Татарова, кандидат-член на ЦК на БКП, член на Комитета на Движението на българските жени, кандидат на историческите науки, активен борец против фашизма и капитализма;

Христо Маринов, народен представител, секретар на Националния съвет на Отечествения фронт;

Юрий Данаилов, народен представител, герой на социалистическия труд – гр. Лозница, Разградски окръг;

Илко Татарлиев, старши научен сътрудник в Института по балканистика „Л. Живкова", доктор на филологическите науки;

Алексей Рафаилов, народен представител, заместник-председател на комисия в Народното събрание, активен борец против фашизма и капитализма;

Светлана Дилова, кандидат-член на ЦК на БКП, член на Бюрото на ОС на Движението на българските жени, общественик – Шумен;

Юлия Пиринска, председател на Окръжния съвет на Българските професионални съюзи – Разград;

Алексей Брезин, член на Съюза на българските писатели, поет;

Радул Чавдаров, секретар на ЦК на ДКМС;

Бора Бозова, старши научен сътрудник е Института по балканистика, член на Бюрото на Комитета на Движението на българските жени, кандидат на философските науки;

Ивайло Джамбазов, заместник главен редактор в агенция „София-прес", журналист, кандидат на философските науки;

Илко Ялъмов, старши научен сътрудник към БАН, кандидат на философските науки;

Максим Благоев, старши научен сътрудник към БАН, кандидат на философските науки;

Алексей Дюлевски, журналист в Българското радио.

(*Следват още 16 имена на подписали декларацията.*)

Декларацията е публикувана във в. „Отечествен фронт", № 12187, 26.VII.1985 г., в. „Нова светлина", № 89, 27. VII.1985 г., вестниците „Добруджанска трибуна", „Дунавска правда", „Ново Лудогорие", „Шуменска заря", „Хасковска трибуна", „Сливенско дело", „Силистренска трибуна" и др. от 27.VII.1985 г.

Препечатваме я от електронното списание „Либерален преглед", на което е предоставена от **Ибрахим Хасан-Чънар**.

К

Големият пробив - 8 сгради на Райт в списъка на ЮНЕСКО

На 7 юли т.г. осем сгради на американския архитект Франк Лойд Райт, проектирани през първата половина на ХХ век, бяха добавени в Списъка на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО. Това се случи на 43-ата сесия на Комитета за световно наследство, която се проведе в Баку между 30 юни и 10 юли. Така една от най-известните къщи на ХХ век (ако не и най-известната) - „Къщата над водопада / „Fallingwater House" в Мил Рън, Пенсилвания (1936-39), беше официално призната като обект с изключителна стойност за развитието на човешката цивилизация. Сред останалите сгради на Райт, включени в списъка, са „Роби хаус" в Чикаго, „Джейкъбс хаус" в Уисконсин, „Холихок хаус" в Калифорния, имението „Талиесин" и „Талиесин Уест" в Уисконсин и Аризона, в които самият архитект преподава, работи и живее до смъртта си през 1959, както и църквата „Юнити темпъл" в Оук Парк, Илиной, и, разбира се, музеят „Гугенхайм" в Ню Йорк.

Така за пръв път примери на американски архитектурен модернизъм получава статут на световно културно наследство, а Списъкът на ЮНЕСКО с 1121 обекта в 167 страни по цял свят беше допълнен с още 8 сгради от ХХ век. „Чак сега ли?", е обичайната реакция при тази новина. Все пак, ако попитате когото и да е за името на един известен архитект от ХХ век, шансът да споменат именно Франк Лойд Райт е огромен.

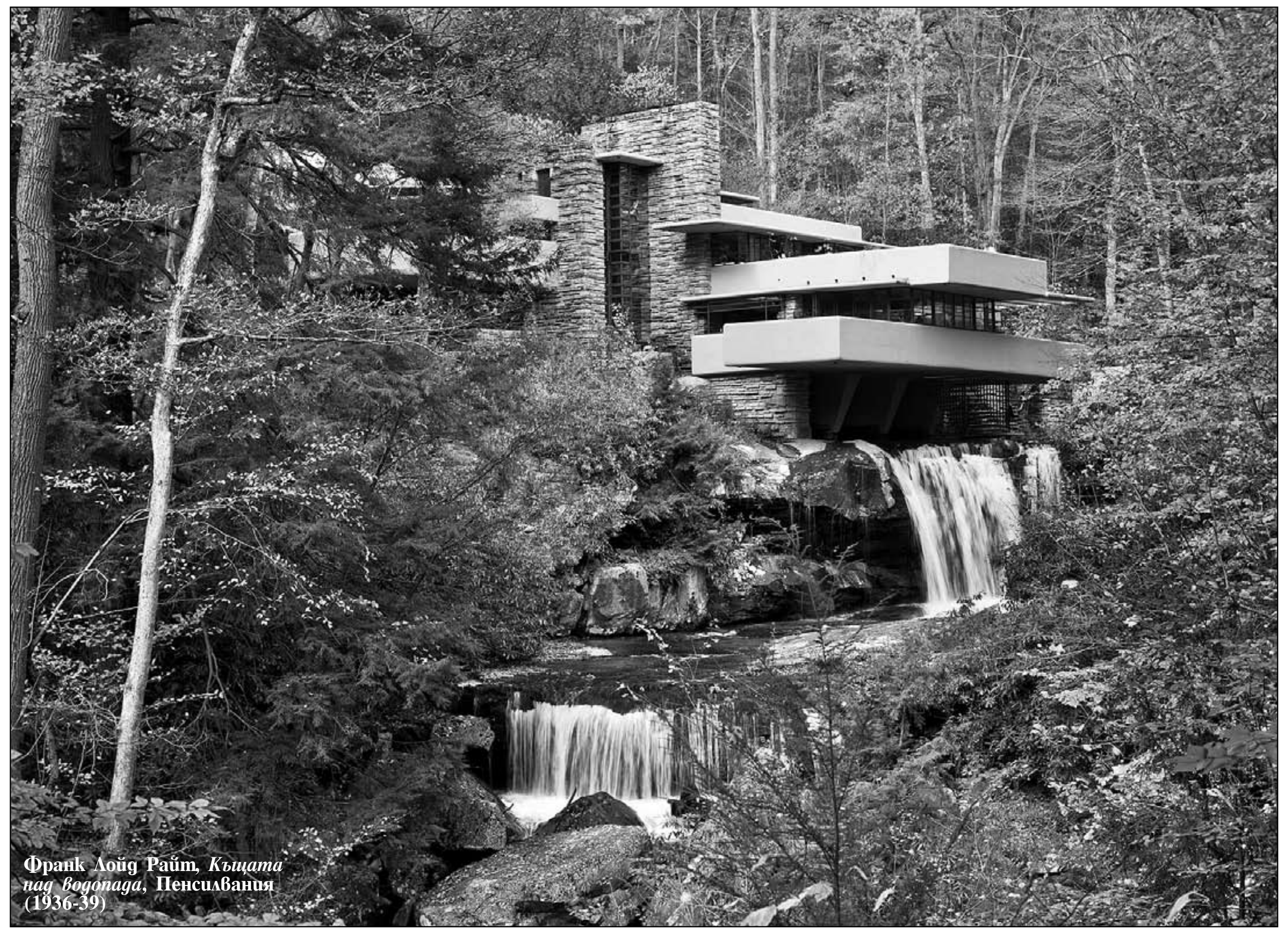
Едно нещо трябва да бъде отбелязано. През ХХ век е създадена и построена повече архитектура, отколкото през цялата история на човечеството преди това сумарно. И въпреки това, ХХ век е изключително слабо представен с малко над 20 обекта в Списъка на световното наследство. Действително, там са Операта в Сидни на Йорн Утсон и град Бразилия на Лусиу Коща и Оскар Нимайер, както и концентрационният лагер Аушвиц Биркенау в Полша. Но именно такива ярки обекти като тях показват проблемите с наследството на ХХ век - то е прекалено близо до нас (и Операта в Сидни, и град Бразилия са получили статут, докато архитектите им са още живи, което е прецедент), а голяма част от него е обременена, трудна и противоречива - както политически, така и естетически, социално и културно (и това важи до голяма степен както за лагери и места на военни конфликти, така и за безпардонната архитектура на модернизма въобще).

Ето защо вписването на осем сгради на Франк Лойд Райт в Списъка на ЮНЕСКО е голям пробив и събитие за отбелязване поне по три причини.

Първо, то се случва въпреки сложните отношения между САЩ и ЮНЕСКО. На 1 януари 2019 САЩ и Израел напуснаха официално международната организация, след като Старият град на Хеброн на Западния бряг беше включен в Списъка на световното наследство като палестински обект. Това е второто напускане на Съединените щати, след като през 1984 администрацията на Роналд Рейгън прекрати членството на страната като протест срещу включването на обекти от Съветския съюз в Списъка на ЮНЕСКО. САЩ се връщат през 2002 по времето на президента Джордж Буш, веднага след терористичните атаки от 11 септември 2001.

Второ, това е признание за световната значимост на архитектурата на Франк Лойд Райт, който, въпреки своята популярност, често е бил считан за самобитен американски ексцентрик, а сградите му - за брилянтни, но непрактични творения, с редовно течащи покриви (когато вали, собствениците им често говорят за една, две или три кофи дъжд). Неслучайно, при съобщаване на новината за включването на архитектурата на Райт в Списъка на ЮНЕСКО, „Чикаго трибюн" отбелязва, че това е добър повод да погледнем на идеите на Райт за органична архитектура в тясна връзка с природата и с преливащи граници между интериор и екстериор по един нов начин; и то именно в контекста на климатичните промени и съвременните екологични проблеми.

Трето, вписването на 8-те сгради на Райт представлява серийна номинация на ключови обекти от творчеството на един архитект. Това е все още екзотична формула в опазването и едва втората такава номинация в Списъка на световното наследство след включването на творчеството на Льо Корбюзие със 17 негови сгради в 7 държави през 2017. Такъв тип серийни номинации са хубав пример за наднационална координация на културни усилия и дават удачен надрегионален и разнообразен поглед както върху еволюцията в творческия език на големите архитекти на нашето време, така и върху развитието на архитектурата въобще.

Франк Лойд Райт, *Къщата над водопада*, Пенсилвания (1936-39)

И накрая, новината за включването на Райт в Списъка на ЮНЕСКО е добър повод да си припомним, че сред десетте природни и културни обекта, с които България присъства там, няма нито един от ХХ век и всички те са антични или средновековни. Това е нормално, защото такива обекти са безспорни, но както отбелязва експертът по опазване на архитектурното наследство на ХХ век Емилия Кълева, проблемът е, че повечето обекти от ХХ век много бързо (в сравнение с предходни периоди) попадат в риск и има опасност да бъдат изгубени именно защото архитектурата на ХХ век все още трудно си пробива път до официална световна легитимация.

Ето защо вписването на осем сгради на Франк Лойд Райт в Списъка на ЮНЕСКО е събитие за отбелязване.

Анета Василева

Рестарт на легендата

Кутанс (Нормандия). Обичайните опашки започват малко под Катедралата и се спускат на стотина метра надолу към пунктовете за контрол.

Опашката този път е за мистерии. Питам хората към средата защо са там. „И за Мистерията, и за Гласовете". Да, познати са им от години. Какво очакват от концерта ли? „Да се пренесем на друго място!" Без да искат, са направили каламбур (voyage depaysant – des paysants), извиняват се – пътуването в звуци не е „пейзанско". Е, нали живеем в глобално село! Отдавна никой не се впечатлява, че традиционни и нови звучности съжителстват на една сцена, всички сме в джаза. И все пак, наблюдавам реакциите им след всяко инструментално соло в интродукцията, след бийт-бокс импровизациите на Скилър в средата, след „Дилмано Дилберо" на биса. Един от малкото моменти, в които се чувствам горд българин сред море от французи. И не толкова заради езика, който ме свързва с артистите, а заради уникално-универсалните им търсения и послания.

Появата им на световните сцени преди десетилетия бе старателно „полирана" от Марсел Селие, който бе специалист в тази област – да си спомним и колаборациите му с Георге Замфир. Сега музикалните реалности са други, но честният подход не може да мине незабелязан и неоценен, макар и от т.нар. „квалифицирано малцинство", каквото сме в световен мащаб. С представителите на три поколения в състава и менажера и продуцента им Бояна Бункова седим пред бутилка сидра, правена нарочно за фестивала, и темата за корените и плодовете си идва от само себе си. Интересно им е какво са ми казали някои от зрителите след концерта. Не ги разочаровам: „езиковата бариера хем я имаше, хем я нямаше – емоцията ни зарази, без да се усетим", „традиции и модерност - не като изненада, а като прекрасно изпълнение, знаех ги отдавна, но присъствието на добри джазмени с тях ги направи още по-впечатляващи". Зададох им и въпросите, които повечето от зрителите ми споделиха – дали са чули тези песни от майките си и на колко гласа са пели.

Мария Лешкова е на годините на хора. За нея всичко започва с желанието българската музика да се постави в контекста на европейските певчески традиции. „Пеем многогласно, защото това е задачата, която ни е дал композиторът. Претърпели сме голямо развитие, за да можем да изпълняваме сложни творби с голямо предизвикателство."

Питам я дали това в момента е нещо като версия 2.0 на „Мистериите". „Навремето живеехме в затворено общество и българската държава не позволяваше на световните творци да се доближат до нас или стриктно ги следеше".

Връщайки се към възраждането на идеята, Диана (представител на най-младото поколение, част от „Оратница") отдава дължимото на композитора Петър Дундаков, който по това време вече е работил с част от певиците в други проекти.

„Започнахме с няколко песни и всяка от нас предлагаше нови. Направата на албума отне две-три години, всичко си идваше постепенно на мястото, творческият процес бе доста дълъг – бучимишът не избуя изведнъж". Тук вече идва и ролята на Бояна Бункова и „Шуберт Мюзик", които застават като издатели и промоутъри зад проекта. Даниела (част от Ева квартет) се включва също: „Сега нещата се случват по-лесно, включително с добрите джазмени (Жоро Дончев, бас, и Митко Семов, ударни), към които смело можем да добавим и кавала на Коста Генчев и гъдулката (а ла Грапели, според един френски критик) на Христина Белева. Бояна добавя: „чуждестранните ни партньори искаха да не е само български проект и така стигнахме до Лиса Жерар, която е била голям фен на хора и доста е била повлияна в творчеството си от тях."

„Ние искаме винаги повече от публиката, колкото и различна да е тя" – добавя Мария. „И ние се усъвършенстваме в музиката, която правим, публиката ни помага, тя ни стимулира, иначе другото би било щампа да повтаряме все едно и също и да искаме зрителите да са еднакви. Например, композиторът ни даде други измерения на обичаната от цяла България „Заблеяло ми е агънце" и ние я видяхме по различен начин." „Мелодията е същата, но хармониите са обогатени и я адаптират към състава. А инструменталистите внасят импровизаторския момент", допълва Бояна.

Провокиран ли е Петър Дундаков от изпълнителите? Според Мария, неговите задачи дават възможност за надграждане, всеки оставя част от себе си в музиката. Включително и публиката. „Тази тук бе изключително музикална, не бяха дошли да си разтоварят емоциите, усещахме ги как постепенно се потапят в музикалната ни атмосфера". Дори ги изненадва колко добре разбира нещата, без да си има понятие от езика. Особено в дуетите-закачки, когато чисто интуитивно се усеща за какво става въпрос. Според зрителите, например, еротиката в „Дилмано Дилберо" е била много фина, почти неуловима.

Следващият концерт е в Барселона, където са се изявявали и други българи с „Грами" – Новите български гласове с Арканхел. „Прекрасно е, че има и други българи с такива големи награди, много им се радваме" – споделят първите родни носители на световното отличие. „Най-хубавото е, че става дума за отворени проекти, ние също се стремим към това" – признават по-младите в хора. И отново с благодарност към всички, които помагат това да се случи – „в България в момента трудно се прави музика". „Ние не сме това, което в България се разбира като комерсиално. Но има все повече хора, които си дават сметка, че сме на прав път. Предпочитаме да правим изкуството по начина, по който го разбираме. Може в България да нямаме тази популярност, която би трябвало, но хората по цял свят ни познават и разбират, това е много по-важно, нали никой не е пророк в собствената си страна" – единодушни са моите събеседнички.

„Целта ни е не ние да се доближим до улицата, а улицата да я доближим към нас" – отсича Мария и за мен това казва всичко.

Людмил Фотев

мрежа/паяжина

Напълно автоматизиран луксозен комунизъм | манифести

„Светът е каша. Ние се нуждаем от напълно автоматизиран луксозен комунизъм" – с такова заглавие преди месец в „New York Times" се появи откъс от манифест, писан от британеца Аарон Бастани, основател на заявяващата се като крайно лява платформа „Novara Media", набрала популярност покрай даването на трибуна на Корбин през 2015.

Доколкото може да се съди за съдържанието на манифеста от предложения откъс, то е, че днешният свят е свят на кризи: криза на ниската продуктивност, на ниската раждаемост, на ниските заплати, климатични, политически, но най-неотложна за решаване криза е тази на „пълната липса на колективно въображение", пречеща да се съзре решението на всички останали. Сякаш човечеството е поразено от психологически комплекс, пише Бастани, който ни кара да вярваме, че настоящето е по-силно от нашия капацитет да го преработим в „колективно бъдеще на свобода и лукс".

Как Бастани предлага да стане това с лукса.

Ясно е, че автоматизацията, роботиката и машинното обучение ще намалят нуждата от работна ръка и ще увеличат безработицата; и това ще е проблем, но само ако полагането на труд е нещо, на което много държим, пише той. Защото за много от нас трудът е просто досада, а автоматизацията е нещо, което просто може да ни избави от нея.

Редактирането на гени пък е друго постижение, което, въпреки че няма да спаси света от застаряване, лекувайки наследствено предавани напасти, като болестта на Хънтингтън, кистозната фиброза, сърповидната анемия и рака предиктивно, ще прибави още години към изпълнения му с луксозна леност живот.

Възобновяемите източници на енергия и добива на минерали от астероиди пък буквално ще ни залеят с блага, без да замърсяват природата.

Нещо подобно ще последва и от замяната на месото, млякото, виното, уискито със синтетични „молекулярни" еквиваленти. Според Бастани, производството на „молекулярно" телешко ще замърсява майката Природа много по-малко, отколкото отглеждането на крави, а на „молекулярни" вино и бърбън - от производството на немолекулярни от грозде и царевица. В розовото комунистическо бъдеще всекиму ще се даде според нуждите и то със стил. Нужно е само въображение. А във въображението на Бастани има само едно препятствие на пътя и то се нарича капитализъм – системата, която, каквото и да произведе, го прави, водена не от целесъобразност, а от стремежа към печалба.

Така че, трябва да се направи крачка отвъд капитализма, отвъд неговия порочен начин на разпределение на благата.

И все пак, как да стане това? Отново сме намерили кого да експлоатираме безнаказано (изкуствения интелект) и какво да колонизираме (космоса), но толкова ли радикално ново е това?

Не съм чела все още целия манифест, но откъсът в NYT разкрива доста незадоволителна и семпла визия, която не се различава кой знае колко от тази на хиперкапиталистите от Силициевата долина, предлагащи универсален базов основен доход като решение за техно-безработицата.

Потърсих коментари и те не бяха никак малко. Има дори един на български - на Васил Проданов за сайта „24 май", но той не съдържа анализ, а просто възторг от факта, че дори капиталистическата мейнстрийм медия с най-много награди „Пулицър" в света възхвалява комунизма. Все едно, NYT не го направи още през 30-те на миналия век с репортажите на Дюранти за режима на Сталин.

Всъщност, най-дълбокият проблем на нашия, колонизиран от технологиите свят – контролът върху динамиката на технологичния прогрес, който протича по закони, нямащи нищо общо с човешките, остава незасегнат поне в откъса, предложен в NYT.

Не знам как завършва този манифест, започващ със сандвича със синтетично телешко на Брин, но той звучи като блог-пропаганда на някакъв розов insta-комунизъм, в който ще има Guchi, пържола и молекулярно шампанско за всички, а не като еволюция на социалистическите идеи на XIX век, които, макар и материалистични, макар и насочени към физическото спасение на човечеството, а не възвишено метафизични, все пак намираха смисъл в етиката.

Как ще бъде зададен въпросът за смисъла на съществуването на човека сега? Със света ни се случват наистина грандиозни неща и може би загадката, която Западът толкова време не успя да преформулира, ще намери своята нова форма в "черните жилетки" пред френския Пантеон?

Райна Маркова

Иван Савов и Иван Бърнев в кадър от *Бащата*

Светът, видян през *Кристалния глобус*

54-и международен кинофестивал в Карлови Вари

Наградите:
Голямата награда „Кристален глобус": **„Бащата"**, *България, Гърция, 2019, реж. Кристина Грозева, Петър Вълчанов;*
Специална награда: **„Лара"**, *Германия, 2019, реж. Ян-Оле Герстер;*
Най-добър режисьор: **Тим Миелантс**, *за „Патрик", Белгия, 2019;*
Най-добра актриса: **Корина Харфух** *за „Лара";*
Най-добър актьор: **Милан Ондрик** *за „Да бъде светлина", Словакия, Чехия, 2019, реж. Марко Шкоп;*
Голямата награда „На изток от запад": **„Бик"**, *Русия, 2019, реж. Борис Акопов;*
Най-добър документален филм: **„Безсмъртен"**, *Естония, Латвия, 2019, реж. Ксения Охапкина;*
Награда на ФИПРЕССИ: **„Девица през август"**, *Испания, 2019, реж. Йонас Труеба;*
Награда на Екуменическото жури: **„Лара"**;
Награда на публиката: **„Иржи Сухи"**, *Чехия, 2019, реж. Олга Сомерова;*
Почетен „Кристален глобус": **Джулиан Мур**, *актриса, САЩ;* **Патриша Кларксън**, *актриса, САЩ.*

Тази година деветте фестивални дни (28 юни - 6 юли 2019) съвпаднаха точно с периода, когато висшата европейска бюрокрация се пазареше безскрупулно пред очите на европейските граждани за парчета от баницата на своите интереси. Слава Богу, случайността или интуицията на селекционерите от екипа на художествения директор Карел Ох не бе включила в основната програма актуални политически филми, които да контрастират нелепо на реалната европейска конюнктура. Навярно и това ще стане в някои от следващите фестивални издания, и то първо при по-пъргавото документално кино.

Но тази година отчетливо се забеляза стремеж към търсено разнообразие сред 12-те филма в основния конкурс. При това не просто географска пъстрота (филми от Чили до Китай и от САЩ до Филипините), а в съдържателните културни доминанти и в художествените идеи, като общото равнище на конкурсната селекция бе определено добро.

Друго смело решение бе в основния конкурс да няма чешки филм - предизвикателна оценка за годишната национална продукция. Тази самовзискателност прави чест на организаторите и президента на фестивала, известния актьор Иржи Бартошка. Те са поели неудобния риск, след като други големи фестивали охотно дават бонификации и шанс на националната си продукция (в Кан, например, френските филми достигат до 1/4 от конкурса). Но ето, че Карлови Вари сочи добър пример за отговорно отношение към качеството на подборката.

И още един показателен ориентир: 7 от филмите в основната селекция са практически дебюти (първо или второ заглавие), а останалите – трети или четвърти за относително младите им автори. Тази статистика също не е за пренебрегване.

Като алтернативна контратеза на „заобиколената" политическа тема, сюжетите на повечето филми се оказват затворени в семейните взаимоотношения - в различни комбинации и варианти на емоционално-родствените връзки. И толкова по-добре! Та нали доброто кино се интересува преди всичко от индивидуалния психологическия статус на субекта, който при изпитанията на битието е най-достоверен именно в непредпоставените родови връзки.

Радостно е, че нашият филм **„Бащата"** (трети за авторската двойка Кристина Грозева и Петър Вълчанов) попадна тъкмо в центъра на тази тематична зона и някак естествено се открои с качествата си. При това, режисьорите са вече достатъчно известни с предишните си два филма „Урок" и „Слава", така че успехът им бе приет без изненада, като нещо логично. „Бащата" засяга една колкото обичайна житейска ситуация (самотата на възрастен мъж след смъртта на съпругата му), но и толкова трудна като индивидуална психологическа травма. Тъкмо в разработването на тази сложна тема двамата сценаристи/режисьори успяват с добре градирано драматургично напрежение да защитят личното право за преживяване на загубата, за която няма универсална житейска рецепта. При това, сръчно и с мяра преплитат в разказа моменти с деликатно чувство за хумор, без да нарушават общия тон в разбираемо тъжния сюжет. За този добре намерен баланс изключително много им помагат актьорите Иван Савов (бащата) и Иван Бърнев (синът), които достоверно, със своята проверена актьорска чувствителност уплътняват епизодите, без да се отклоняват от основната тема. Чрез техните персонажи се откроява четливото послание за смисъла и силата на всекидневното битие, което, уви, е подвластно на смъртта, но пък същевременно е обречено на неизбежно житейско продължение. Така лаконично и убедително прозвучава последната реплика на сина: „Ще ставам баща!". И цикълът на живота се затваря, сдържано дефиниран, без ненужни декларации и неуместен патос. Всеки зрител може да види себе си в личната житейска парабола, която не е отминала никого. Голямата награда „Кристален глобус" е за филма, разбира се, но има съществено значение за цялото ни кино. От преродения през 1994 година фестивал досега имахме един „малък Кристален глобус" през 2012 за „Последната линейка на София" (реж. Илиян Метев) като най-добър документален филм. Сега „Бащата" ни качва едно стъпало по-горе.

Преди време бях писал някъде, че „винаги е по-добре, когато филмът има режисьор"! Потвърди го (за кой ли път) немският конкурсен филм **„Лара"** – втори за талантливия Ян-Оле Герстер. Той не се хвърля в някаква оголена актуалност, не се бои да напусне привидно доминиращата социална проблематика, която най-често провокира по-младите режисьори. А спокойно и с овладяна самоувереност разработва сложен индивидуално-психологически казус за равносметката на един живот, която никога не е умилително благосклонна при мислещите и отговорни към себе си хора. Тук шейсетият рожден ден на главната героиня (много добрата немска актриса Корина Харфух) е повод за нейния болезнен самосъд: разрушено семейство; занемарена професия; отчужден син, който обаче има успешна кариера като концертиращ пианист; и закъсняла смелост да се погледне животът очи в очи, без „смекчаващи вината обстоятелства". Традиционна за доброто професионално кино тема, без особени открития, но здраво и убедително построен филм. Което при днешната филмова конфекция и занижени авторски критерии говори за осъзната режисьорска самовзискателност плюс много добра работа с актьорите. И това е част от формулата, че „винаги е по-добре, когато филмът има режисьор"!

Същото важи и за словашкия филм **„Да бъде светлина"** на сценариста и режисьор Марко Шкоп. След няколко много ярки документални филма и успешния му игрален дебют „Ева Нова" (2015), той се представя отново силно с изключително остра съвременна тема за надигащия се национализъм в централноевропейските страни. Акцентът е още по-тревожен, защото разказът е за тийнейджърска паравоенна структура в малко словашко градче, която насажда страх сред хората със своите екстремни брутални действия, довели до самоубийството на тормозено от тях момче. Още по-странното е, че неформален патрон на организацията е местният католически свещеник, който, независимо от религиозната си принадлежност, изповядва тъкмо такива идеи като командир на тийнейджърите. В крайна сметка, деликатният, но достатъчно ясен и разумен патос на филма е срещу ксенофобията, която не бива да измества традиционните човешки и семейни ценности като единствена достоверна опора на субекта в разклатения статут на съвременното общество. Днес има смисъл от подобни филми, които заместват натрапващия се преди време тематичен баланс в европейското кино, дефиниран в мои текстове (именно по повод на селекцията в Карлови Вари) като „драми на изток, депресии на запад". Сега този условен разделителен меридиан е размит от общата несигурност, мигрантска криза, екстремни политически люшкания, центробежни сили в европейското „семейство" и опасни националистически идеи. Но да отбележим: Марко Шкоп е уловил убедително тази важна социо-психологическа картина именно в модела на едно разклатено семейно битие (бащата е гастарбайтер в Германия) и затова темата придобива истинска плътност.

И, както можеше да се предполага, единственият американски филм в основната програма **„Към звездите"** бе програмиран тъкмо на 4 юли (Денят на независимостта – национален празник от 1776 година). Резонно решение, още повече, че филмът е добър и неслучайно е открил най-важния фестивал на независимото кино Sundance, януари 2019. Сюжетът ни връща в 60-те години на ХХ век в Оклахома, време на консервативен клерикализъм, когато свободомислието е непознато и немислимо в ограниченото провинциално битие. А за чувствителната дъщеря в едно обикновено стандартно семейство задушаващото еднообразие унищожава стремежа ѝ да бъде различна. Затова дори само сянката от възможна лесбо близост между две съученички взривява еснафските нрави на обкръжението. С четвъртия си игрален филм 35-годишната режисьорка Марта Стивънс заявява ярко присъствие в американското независимо кино: и като аналитична платформа на зрели социални идеи (отново третирани през семейната среда), и като изискан кинематографичен почерк със стилно чернобяло изображение.

А, идвайки от далечна Азия, китайският филм **„Мозаечен портрет"**, втори за младия сценарист и режисьор Жай Иксиан, се занимава по подобен начин с обичайното битие на 14-годишно момиче в малък провинциален град. Когато тя неочаквано разбира, че е бременна, "случайната мозайка" на битието убедително се превръща в плътен психологически портрет на осъзнатата индивидуалност, която не иска да се примири с безизходицата, а желае да избяга от заобикалящото я безсмислие. Съзерцателният статус на обкръжението кънти със своята непоносимост за гордото и силно момиче. Този архетипен възрастов портрет стои много убедително на екрана и равностойно се вписва в голямата световна продукция на тази тема. Филмът носи много личен патос от креативната енергия на младия режисьор, който принадлежи към шестото поколение автори в китайското кино и при такава силна заявка можем да очакваме негово интересно развитие в следващите му проекти. Впрочем, симетрична тема за самотата и (не)възможния житейски смисъл е заложена и във филипинския филм **„Ода за нищото"** – трети за режисьора Дуейн Балтазар, сега дебютант на европейския екран. Ето, че отдалечените меридиани на националната културна специфика на са пречка за еднотипни художествени идеи.

И кратък поглед към някои девиации на семейната тема, забелязани в селекцията. Британският филм **„Мусон"**, например, втори за младия камбоджански режисьор Хон Кхау, е добър и смислен опус за търсенето на родовите корени – за да има начало, опора и смисъл битието на мислещия човек („мислеща тръстика", според Паскал). Чувствителен филм с деликатно отношение към биографичната памет на субекта. Но защо трябва героят да е гей? Тази допълнителна индивидуална характеристика без съмнение предефинира посланието и измества адреса му. А испанският филм **„Девица през август"** (реж. Йонас Труеба) е своеобразно „пътуване към себе си" през горещия август в Мадрид. Но с конкретна цел: не просто себеоткриване на 33-годишната героиня, а откриване на секса и освобождаване от девствеността („Ужасът да бъдеш девствен", Волтер). Но подчинен на този твърде персонализиран нюанс, филмът се развива бавно, разказ в прекия смисъл на думата няма и не увлича зрителите. И деликатната тема увисва някак неубедително в иначе разграденото време на всеобща сексуална освободеност.

А осакатеното (не)семейство е тема на косовския филм **„Къщата на Ага"** (дебют на режисьорката Лендита Зекирай) от втората конкурсна програма „На изток от запад". Темата за поствоенните травми в обществото след разпада на бивша Югославия и тяхното дълбоко отражение в индивидуалното съзнание е добре позната, ала очевидно все още жива и болезнена. 9-годишният Ага научава, че е случайно дете след групово изнасилване на майката по време на войната. Но да си припомним: босненският филм „Гърбавица" (реж. Ясмила Жбанич) вече взе „Златна мечка" със същия сюжет на Берлинале 2006. А и този филм ползва доста битови клишета, допуснати от леко наивната режисура.

Впрочем, програмата „На изток от запад" се роди преди години като рефлекс от новите актуални теми в източноевропейското кино след падането на Стената. После потърси разширение „още на изток" и се появи филм от Гърция, а сега от Турция и дори за първи път от Саудитска Арабия – **„Последното посещение"**, също на семейна тема, чрез която дебютантът Абдулмохсен Алдхабан осветява съществените различия между традиционното селско семейство и по-либералната градска общност в столицата Риад.

Но неочаквано ярко обобщение на семейната тема поднесе силният бразилски филм **„Невидимият живот на Евридице Гусмао"** (реж. Карим Айнуз), макар и селектиран извън конкурса в информационната програма „Хоризонти". Това е мощен фамилен роман с класически наратив и безспорно режисьорско майсторство за трагичните акорди на съдбата (именно акорди, защото едната сестра е пианистка), която дирижира живота по непредвидим начин. Доброто „старо кино" все още има какво да каже на зрителите. Да не го забравяме или подценяваме!

Божидар Манов

Ново безгрижие,

Урош Каурин в пърформанса
Тази вечер празнувам

нова сериозност

Дръзката непристойност на танцовия пърформанс е залог за неговата художествена и интелектуална свобода, която му дава възможност не просто да руши стереотипите, но да ги изобличава като услужливи шаблони, които подменят действителното с нещо фалшиво. Стереотипът е нещо като античната докса, знание без основание, мнение без размисъл, присъда без отсъждане.

Хърватското участие във фестивала е своеобразен бунт срещу стереотипизираното съществуване на „консумиращия" човек и неговото сляпо екзистенциално доволство, което е изградено единствено от рекламни лозунги и заблуди. Пърформансът „**Някъде там и някъде тук**" не привлича внимание нито с иновативност, нито с хореографска изобретателност, нито с добро пространствено решение. Той е аскетичен, минималистичен и концептуален в границите на установеното и на моменти е доста предвидим и досаден, но, от друга страна, е съществен именно като остра социална ориентираност и нежелание да се потъне във формални експерименти и визуални съблазни. Драматургията е на **Ивана Сайко**, а музикалната среда - на **Ален Синкауз. Ана Крайтмейер** и **Соня Преград** показват две отчуждени, смазани от автоматизма на живеенето тела, обзети от паника и носталгия за близост. Тревогата вцепенява движенията и лишава от перспектива усилието за разпознаване на другия. Затворен в пределите на собственото си тяло, всеки индивид се чувства насилен и ограничен, тъй като общуването е не просто обмен, то е и начин за спасение от собствената ограниченост. Макар и съвсем ефимерна, стената – опънат найлон, разделяща пространството на две половини, променя не просто яснотата, а всъщност преобръща всичко, защото то става някак отстранено, смътно и неясно. Накрая радостта от преоткритата среща се превръща в изповед на травматичния ужас и свръхкомпенсиране на отчуждението; преминава през атавистична хищна радост, насилие, доминация, игрови стратегии, еротични отсенки до чисто партньорство и съдействие.

Наративен и някак неуместно дидактичен изглежда пърформансът на Hartmannmueller (Германия) с чудноватото название „**Съботата ми вървеше добре, докато не осъзнах, че е понеделник**". Една работа, насочена срещу цинизма на свръхпотреблението, на свръхкомфорта, на опаковката, която забавлява, радва и компенсира несъстоятелността на същността. Двамата - **Симон Хартман** и **Даниел Мюлер,** са двойка, нелепо зависещи един от друг, двойка за производство на нелепа социална реалност. Единият от персонажите е виртуозен Dj със зализан бретон на сериен убиец и насилствена усмивка на корпоративен служител. „Развеселява" средата с нелепи думи и още по-неуместна звукова среда на долнопробно немско кабаре. Другият персонаж е спортен екстремист - стегнат, дисциплиниран, орторексичен типаж с мания за поп-икона и поведение на скандална звезда в същото това кабаре. Тяхното шоу е посветено на Хамлет, но и да не беше, щеше да е без значение, тъй като поп-звездата и нейният диджей и мениджър са толкова отнесени и нарцистични, че изобщо не забелязват никого и нищо край себе си, а всеки иска да е само център на внимание. Докато единият създава звукови радости, другият се увива във фолио, а после сътворява дизайнерски тесни сценични облекла от цветно тиксо в синьо, червено, зелено, чрез които се превръща в нощна поп-икона, която издевателства над публиката с дискомфорта на физическото си пакетиране и микрофонна изповед на непристойни страсти.

Езикът на спектакъла не е танцов, по-скоро е театрален с иронични препратки и кинетични графики на поп-културата и нейните пародийни кичозни герои - нощни диско-звезди. Тук има от всичко по малко - stand-up comedy, шоу-вариете, движенчески театър и рецитация. Техническият пачуърк и диско еклектизмът на стила не скриват, че това е един движенчески театър на постдраматичния разпад, на емоционалното вцепенение и отсъствието както на комическо, така и на трагическо усещане. Заради това и цялостно проведената иронична стратегия на разобличение-отстраняване изглежда и неуместна, и несполучлива. Заиграването с колажността и сексуалния латексов пакетаж не могат да уплътнят рехавата представа за съвременния човек като разпънат между две напълно глупави възможности: *Да поглъщам или да ме поглъщат?*

Много любопитен и изненадващ е пърформансът "**Exploded Goo**" („Разглобена слуз") на **Зринка Ужбинец** (Франкфурт), един от акцентите във фестивала. Работата е на ръба между пространствена инсталация и танцов пърформанс, а сред екипа откриваме и името на **Ида Даниел** заедно с **Карлос Франке, Катаржина Каня** и **Зринка Ужбинец** като хореография, сценография и осветление, докато звуковата среда е на **Аран Клеербаур**. В програмата се казва: „В това представление можете да видите глава, която наблюдава тялото си отдалеч, голям корем, святкащи очички, които гледат непристойно, паднали нокти, уста, която хапе и издава смущаващи звуци, малко танц на една въображаема котка, ритащ крак на робот". Но нищо от тези събития не се случва на сцената и този ефект на несъстоялия се сюрреалистичен инфантилизъм е може би най-силният аргумент за преодоляване на театралната условност. Спектакълът започва още с влизането на публиката - по сцената планомерно се движи облечена в черен суичър фигура с неясен пол, по-късно се разбира, че е атлетичната Зринка, която реди светлинни филтри пред прожекторите, бърка в кутийки и вади от тях разни непотребности, които разпилява – малки щипчици, връвчици; реди изрезки от снимки, прави колажи от кутийки, фотоси, зелен мъх, изсушена лавандула и още виолетови цветчета, като ги стъкмява в неясен ред, който си е чист хаос. Движенията са планомерни, уверени и сценичният работник хич не се смущава от погледите на публиката. Мери, приклякa, приближава се, коригира, премества. Тази дълга експозиция тъкмо да омръзне и е прекъсната от пълен мрак... в който просиява красив космос от светлинки, прожекторите образуват цветни диагонали, фигурата се съблича, облича прозрачно майо и почва да блуждае по цветните пътеки, щастлива от света, който е създала сама за себе си, за своя наслада – нощен, пъстър и някак тайнствен – дневният хаос се е преобразил в неочаквано прекрасен ред от хармонично взаимодействащи си светлини, сенки и неща... За да не омръзне, картината на изкуствено препарирания сценичен космос бързо угасва – копнежите живеят по-силно в очакването и мечтите, докато при реализирането им винаги остава усещането за направа, измамност и изкуственост.

Финалът на фестивала сложи колкото дръзкият, толкова и нежно романтичен концерт-пърформанс **„Тази вечер празнувам" (Словения)** на певеца, артист и танцьор **Урош Каурин** и контрабасиста **Томаж Гром**, аранжирал осем емблематични попхита-обяснения в любов за случая. Двамата са подпомогнати с текст и режисура от **Боян Яблановец**. Названието е заигравка с хита "Tonight I celebrate my love for you" на Майкъл Масър и Джери Гофин и обобщава целта на концерта, чрез който Урош прави обяснение в любов на публиката. Почти е необяснимо въздействието на чара на Урош и неговото артистично майсторство, което завладява деликатно, но осезаемо. Ситуацията е някак нелепа, комично-иронична и игрива, но същевременно официозно строга. На сцената е контрабасистът, небрежен, леко смръщен мачо с брада, дънки и сръчни пръсти, а пред микрофона застава върлинест слаб младеж с вид на чиновник с очила и официална кадифена рокля, покачен на токчета, и запява със сладък кадифен глас, извънредно музикално и с много вкус, при това прекрасно аранжирани хитове от 60-те и 70-те.

Усмихва се постоянно, флиртува с публиката, признава ѝ, че актьорите я обичат и са готови на всичко, за да задържат тази любов; че вече всичко е показано на сцената - насилие, голота, секс, но онова, което остава, е непосредственият емоционален обмен между артиста и публиката и тази особена любов, която превръща театъра от зрелище в пространство за споделеност. Танцува малко нелепо, но непрекъснато се усмихва с вперен в публиката ведър и очакващ детински поглед. След няколко песни има своеобразен антракт, соло за Гром, а когато се връща, Урош е напълно гол, прегърнал огромен букет виненочервени рози. Това крехко, слабо тяло се оказва пълно с особена живителна жажда и заразителна енергия. Урош пита може ли да се даде нещо повече, може ли да се постигне по-интимна връзка; та изкуството променя всичко, побеждава баналността, създава радост и за артиста, и за публиката, и всъщност, театърът е място за любов и радост, за утеха, разтуха и щастие, и защо тогава да не живеем щастливи, доволни и тази вечер да празнуваме любовта си. Емоционалната спонтанност градира и избухва в какви ли не хитове, чиито текстове са преосмислени, тъй като са ориентирани към публиката като обект на любовния копнеж. Играта е на гледан и гледащ, на радващ и зарадван... Ироничната стратегия е открила една особена свобода пред духа. Урош пита: „Защо не се смеете, не виждате ли, че съм мъж, облечен в официална рокля и нося токчета", „Ах, значи моите токчета ви харесват, на мен също", а по-късно, без аксесоарите на почудата, продължава да е все така непринуден, спонтанен и странно очарователен. Артистичната енергия е преобразувала враждебността и е достигнала до същността на човешкото през щедростта на актьорския жест – освобождавайки духа, артистите позволяват изобщо на човека да мисли и преживява свободата. Свободата е някакво приятелство с другите и света, но тя най-напред е приятелство със себе си, а това вече е много голямо предизвикателство. Пърформансът е минималистичен, но въпреки това е силно експресивен и ярко концептуален, а идейният му заряд е удивително богат – театралната илюзия се оказва най-достоверната проверка на нравствената същност на човека. Урош разпилява розите над главата си, няколко хвърля в публиката като жест на завет и всеотдайност. „Тази вечер празнувам" е ярка, запомняща се и особена творба, посветена на дълбоката необходимост от любов и признание на тази любов.

Представените творби в *Антистатик* 2019 показват няколко съществени факта. Танцовият пърформанс продължава да бъде жива и актуална експериментаторска форма. Услужливо гъвкава, но същевременно вече наситена с повече от половин век история, тя постига своята смислова устойчивост сред останалите художествени явления, без това да накърни смисъла ѝ на перманентна художествена революция. Танцовият пърформанс продължава да поставя пръст в най-актуалните, гранични за морала и живеенето проблеми и да ги интерпретира в пределите на личното и непосредственото, като едновременно с това опазва обобщаващата си сила. Сред налагащите се тенденции е засилената драматургичност на движението и цялостно театрализираната кинетичност, както и връщането към спонтанната емоционалност. От друга страна жанрът, достигнал своята художествена зрялост, навлиза в етапа на културната нормализация и поради това преживява отчетлива вътрешна криза на генетично заложения в същността му бунт срещу консервативните догми. Той има своя история, натрупване и високи образци, които се преживяват като ценностни императиви и вече се нуждаят от преосмисляне и преформатиране спрямо настоящето. Днес, освен като интелектуална форма на несъгласие, жанрът се връща към спонтанната емоционалност, към въпроса за свещеното, неизменното и трансцедентното, които трябва да създадат една действително „нова митология" (Шелинг), върху която постпостмодерният човек да съгради собственото си спасение.

Петър Пламенов

Антистатик 2019

(продължение от миналия брой)

Сред трудни варианти тук/ все раздвоен ни е животът;

Ту сме със спътник таен, ту-/ сред пустотата сме самотни.

...Въздишката насън – и тя и тукашна е, и отвъдна!

Дмитрий Кленовски

Някога ще питам Боян Пенев

Разговор с Войчех Галонзка

- Повод за вашето посещение в България е 80-годишнината от рождението на писателя Любен Петков. Какъв човек беше той? И какво е непреходното в неговата белетристика?

- С Любен сме приятели от 51 години. Сегашното време означава, че нашето приятелство продължава и след смъртта му. Това е и приятелство на нашите семейства, деца и даже внуците ни знаят едни за други. Когато се запознахме, той беше беден, начинаещ писател-скитник, но с богата душа. Навсякъде имаше приятели-ятаци и като такъв успя да ни покаже, на мен и бъдещата ми жена, половин България. Засели ни даже за седмица на остров Св. Анастасия. Стана покровител на нашата любов не само за едно студентско лято. Движеше се в средата на литературната бохема; и не само литературната, която чрез своето не образцовото поведение се противопоставяше на официозните изисквания и очаквания в една действителност, в която на всяка къща имаше табела с надпис „Образцов дом". В София тя се събираше в кафе-сладкарница „Бамбука", в Бургас в сладкарница „Малина", във Варна - в сладкарницата на хотел „Одесос". Но той не беше бохем, не се напиваше, не излизаше извън нормата на прилично поведение, а типичният израз дори на най-голямото му възмущение беше изречението: „Може ли такова нещо?!" Беше човек контактен, отворен към най-различни хора, деликатен и дискретен. Питате за непреходното в белетристиката му. Беше човек на един свят, на родната си Странджа, но този негов свят е прозорец към много по-широк свят. Творчеството му е доказателство за емоционално отношение към света и хората - както тематично, така и формално. Не излиза извън видяното и чутото със собствените му очи и уши. Не удостоверява фиктивната действителност, а фикционализира познатата му действителност, но винаги с обобщаващата я мисъл и послание, разширяващи нейните измерения. Бяга от всякаква маниерност, защото го носят емоциите, сякаш пише само за себе си, да успокои тези емоции. Мисля си също, че вкара в кръвообращението на българския литературен език доста пренебрегвани думи, които също са знак за белетристичния му автентизъм.

- Какви бяха България и Полша при първото ви посещение тук? И каква са те сега?

- България беше патриархално-ориенталска. Едни внушителни, мустакати мъже стояха с часове по кафенетата и кварталните кръчмички, пиеха мастика, бистреха политиката, рядко в присъствие на жени. Направи ми впечатление, че в общуването между хората голяма роля играеха жестове, езикът на жестовете. Хората не заключваха жилищата и къщите, пътните багажи безнаказано оставяхме често на тротоара, никой не задигаше дините и пъпешите, складирани на открити места, водачите на тролеите слизаха да си купят баница на спирката и хората не протестираха, навсякъде се усещаше миризма на печени чушки, мекици и боза. „Яваш, яваш" беше непоклатим принцип. Хората масово закусваха с баници, мекици и боза. Един български приятел съчини тогава пародия по Лилиев: „Ранна сутрин рой мекици/ дигат пара и мъгла,/ нежни бели търкалици,/ нежни снежни търкала". Тогава видях за първи път символите на западната цивилизация: цигари с филтър, швепс, кока кола, уиски. Аз пушех носените от Полша цигари без филтър „Спорт", потен отеп, и чужди хора от съжаление искаха да ме черпят с луксозните. Но иначе България беше по-затворена страна. След едногодишна стипендия през 1972 г. дълго време трябваше да наваксвам информациите за пропуснатите културни събития „по света". Направи ми впечатление, че Полша беше невероятно митологизирана от българите – голяма литература и култура, героически народ без предатели. Визията на Боян Пенев и лансираните в „Полско-български преглед" идеи за романтичната Полша бяха пуснали дотам дълбоки корени, че всяко рационализиране от моя страна беше неубедително. Но едновременно с това много хора не можеха да разберат как е възможно да сме толкова религиозни и защо все още има у нас частна собственост на земята и малки частни предприятия.

- Имаше ли противоречие между вашата работа на дипломат и вашето призвание на литературовед?

- Имаше. Просто поради това, че не ми оставаше време за литературоведската работа. Не са съвместими по време и организация на живота. Известно време се опитвах да следя литературния живот, да чета критиката, но се предадох. След като минах в пенсия, пак се опитах, но разбрах, че е невъзможно да наваксам 20 години загубено за литературознанието време. Казах си обаче, че от туй за народа загуба няма и реших да се реализирам само като преводач. Литературоведският инструментариум ми помага в тази дейност. Както ми помагаше и в дипломатическата работа.

- Кои бяха най-големите предизвикателства пред вас като българист? Какво заварихте в полската българистика? И още: какво ново за полската литература и култура осъзнахте, докато се занимавахте с българските литературни програми и манифести?

- Полската българистика беше главно позитивистична и компаративистична. Може да се каже, че с изключение на Тереса Домбек-Виргова и Едвард Можейко (в емиграция от 1965 г.), тя беше в магмата на общата славистика. И не само тя. Нейните изследователи не знаеха достатъчно добре или въобще не знаеха езика. Или, ако знаеха, занимаваха се с фолклора.Техните познания бяха от втора ръка, много общи. Ние, младите слависти, в началото на 70-те бяхме на мнение, че трябва да познаваме всичките славянски литератури, но трябва да се занимаваме с една, и при това конкретно; да изследваме идеите и формите, поетиката, текста и контекста, литературния процес, спецификата на литературните направления и пр. Важен фактор: ние бяхме същевременно и полонисти, на нас ни се преподаваше теория на литературата, лекциите по полска литература бяха придружени от около 500 произведения, които трябваше да знаем за изпита. Защо това беше тъй важно? Защото преди на научим добре един чужд език, ние вече знаехме какво е литературата и как да се занимаваме с нея аналитично. Преди да навляза постепенно в българския литературен процес, което означаваше да прочета стотици произведения, десетки литературни списания и вестници, критически статии, полемики – аз вече бях запознат с литературните течения в Полша и в Европа. И първата ми мисъл беше, че българската литература не е могла да се развива самобитно и в изолация. Та даже „Смесна китка" е калка на латинското *Florilegium*. Трупах и издирвах материалите. Книгата излезе през 1983 г. Какво разбрах за двете ни литератури покрай това? Че и двете не бягат от Европа, че и двете се стремят да са в унисон с литературното ѝ време, макар и да крачат малко по-бавно, че нищо европейско не им е чуждо, когато им е потребно.

- Имаше ли изненади в българската рецепция на вашите българистични книги и студии?

- Аз съм приятно изненадан, че малката ми книжка „Опитомяване на скорпионите" е толкова добре приемана от българските ми колеги; че успоредно със Светлозар Игов стигаме до сходна интерпретация на творчество на Йовков. Той говори за привидния реализъм, аз за транспозицията на Библията. Радва ме, че с Михаил Неделчев сме на същото мнение по въпроса що е литературна история и кому е нужна тя. Приятно съм изненадан, че проф. Никола Георгиев дава положителна оценка на българистичните ми разработки. И завиждам на Пламен Антов, че преди мен написа студията за карнавалното в „Под игото".

- Къде срещахте по-трудни преводачески задачи - при поезията или при прозата?

- Зависи при каква поезия и каква проза. Приема се, че по принцип поезията се превежда по-трудно. Особено, когато трябва да се спазва определена стихотворна жанрова структура, примерно в сонета, стриктни ритмични стъпки, рими и т.н. Но примерно, поезията на Николай Кънчев, Петър Първанов или Пламен Дойнов, които съм превел, не е от този тип и пак е трудна заради тяхната образност, синтактичен ритъм, игра на думи, ирония, мълчаливо диалогизиране с други традиции и конвенции и пр. Едно четиристишие на Далчев, стихотворението „Лято", е така организирано, че по форма то полемизира с Лилиев, но не и по дух, защото говори за извечната човешка жажда, за духовен стремеж към желаното. Метафорично тя е призована чрез образа на жаркото лято, темата за вода експлицитно отсъства, но при безветрието на небето има два неподвижни облака на изток, сякаш спуснали там котва, сенките лежат като локви. Който не вижда имплицитното присъствие на жаждата, ще лиши този малък шедьовър от живот в превода. В него има още много други тънкости. Обаче, ако един преводач си мисли, че прозата се превежда по-лесно, то той още при навлизане в произведението убива художественото му въздействие. Прозата никак не е по-малко организиран литературен текст. Разликата е само в спецификата на тази организираност. Повестта „Зелени кръстове" на Любен Петков трябва да бъде преведена в баладичен повествователен ритъм. В „Под игото" има толкова стилистична разноликост, нюанси, поетически поанти, словесни игри в повествованието и в диалозите, че аз реших да направя нов превод на романа, въпреки че предишният, втори по ред, има вече няколко издания.

- А **какъв е образът на съвременната българска литература в Полша днес?**

- Българската литература е при нас в ниша. В литературния ни живот няма през последните три десетилетия инструменти, които биха позволявали поне малко да разширят, а камо ли да я изведат от нишата – няма литературни списания, а електронните не са достатъчно авторитетни. Ние, нейните популяризатори, сме малко и също не сме достатъчно авторитетни. Издателствата проявяват интерес само към авторите, получили някакви европейски награди, напоследък това са Георги Господинов и Милен Русков. Стихосбирката на Пламен Дойнов излезе, защото той беше номиниран за наградата *Европейски поет на свободата* - това изискваше регламентът на конкурса. За преводната поезия издателствата въобще не мислят. Даже не искат да кандидатстват за подкрепа в Министерството на културата, където отгоре на всичко кандидатските формуляри са на български. Аз си имам лична стратегия. Публикувам на моя уебсайт, а освен това сега започвам една поредица „Малка библиотека на българската литература" в едно библиофилско издателство. Преди месец излезе стихосбирка на Петър Първанов, когото смятам за един от най-интересните съвременни поети. Готови чакат реда си стихосбирките на Николай Лилиев, П.П.Славейков, Петър Караангов, Николай Кънчев, „Чифликът край границата", прозата на Чавдар Мутафов, „Чичовци". Имам даскалска нагласа и се чувствам длъжник на българската класика.

- Как преценявате съвременното състояние на полонистичната традиция в България?

- Мисля за нея като за световен феномен. Имам предвид както университетската полонистика, така и преводачите на полската литература. Едва ли другаде излизат толкова много преводи на полски автори. Разбира се, голяма заслуга за това има полската държава, която подпомага издаването им от средата на 90-те години, дава стипендии на преводачите, кани ги на литературните фестивали. Полският институт в София кани авторите, организира премиери на техните книги. Подпомагането иска определена политика, желание, добра и умна организация на промоцията и не на последно място - изпълнители, каквито са преводачите, и средата, където са адресатите. Книгата на Емил Басат „За Полша – с любов" показва колко са много те и колко са качествени, а освен анкетираните в нея, има още толкова за пореден том. Нямам думи! Някога ще питам Боян Пенев.

- В часа на равносметката: има ли какво да ви притеснява в полската култура и държава днес?

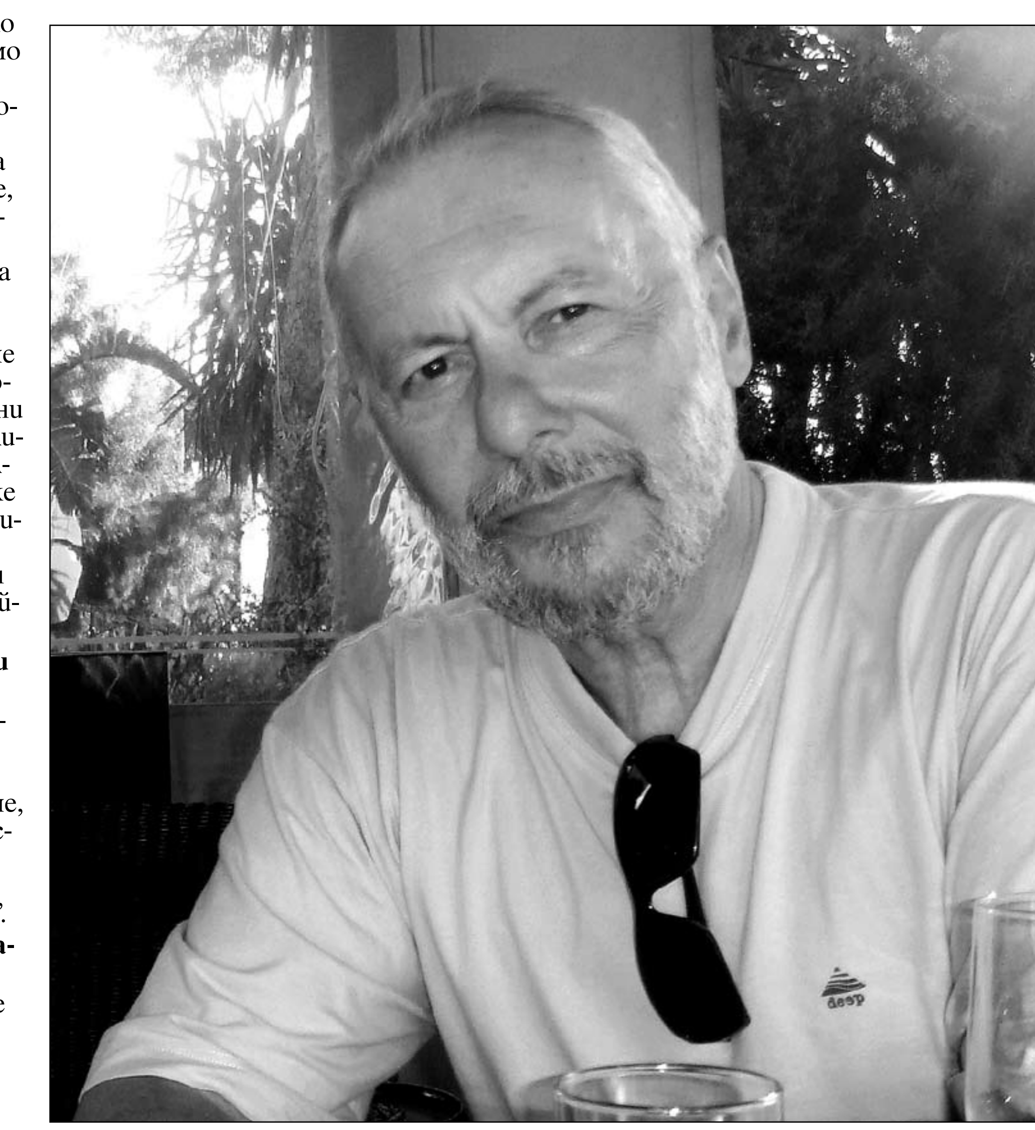
- Притеснява ме масовото пропагандно унищожаване на авторитетите в културата и в обществения живот, опитите да се замести ценностната система в културната ни памет със злободневните партийни интереси; елементарното крачи в йерархията пред сложното, лъжата пред истината, конституцията е нарушавана, правосъдието е лишавано от независимост, демокрацията става само лозунг в изборните кампании, училището не дава образование, университетът произвежда занаятчии, понятието „филология" не намира вече основание, една абитуриентка казва, че е прочела „Пан Тадеуш" на Мицкевич, но нищо от него не разбира. Задъхвам се, като отговарям на вашия въпрос, и спирам дотук.

- Смятате ли се за чужденец в България?

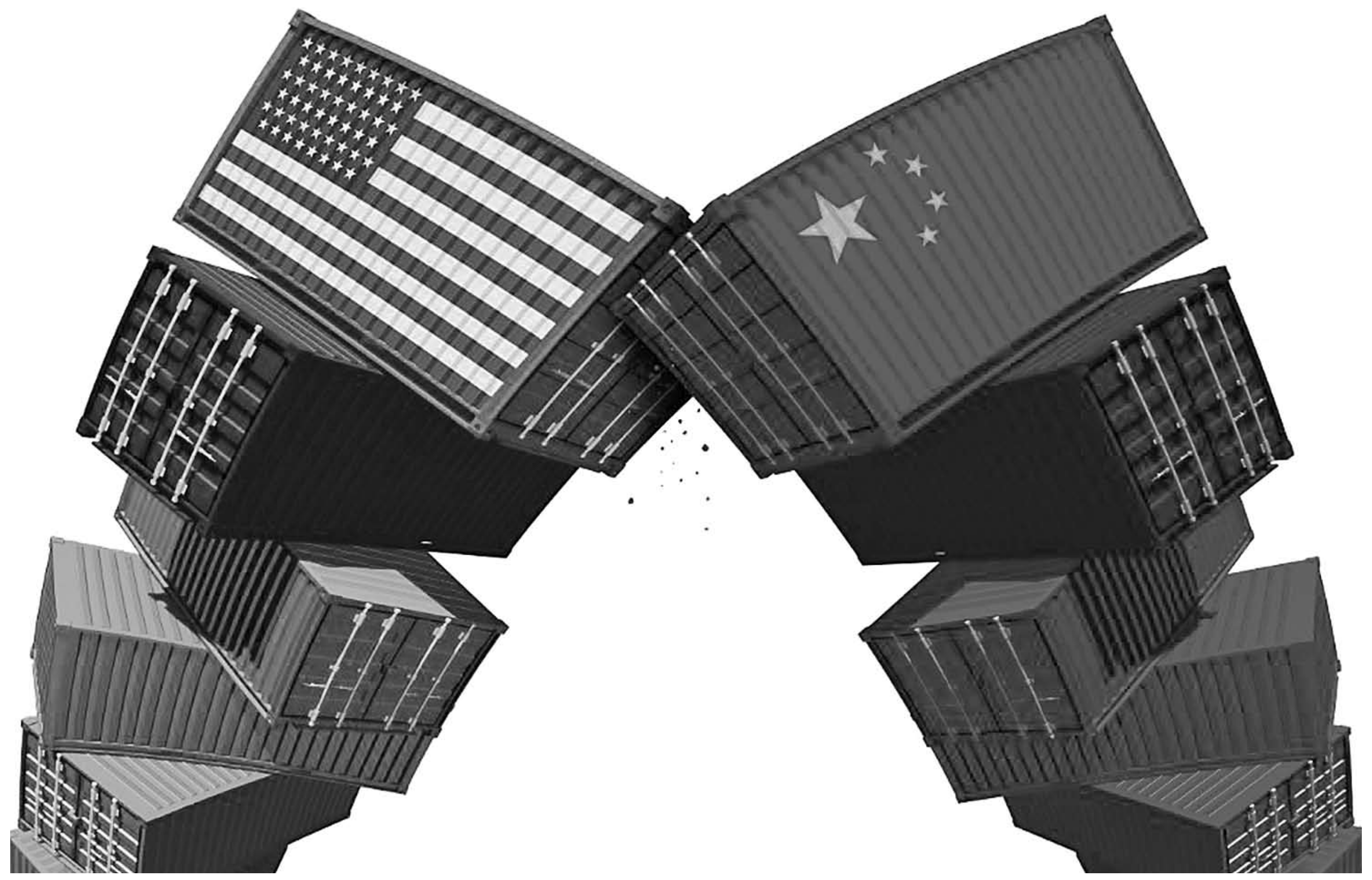
- Ако не бяхме ме попитали за притесненията ми, щях да намеря друг отговор, но сега ще ви отговоря по „преиначен" начин, както би казал великият ни поет евреин Болеслав Лешмян. Или с участие на анаколут. Обичам България, обичам да идвам в България, имаше периоди, когато се налагаше с личния си паспорт да доказвам, че не съм българин, но не се чувствам в нея чужденец.

Въпросите зададе **Марин Бодаков**

25 юни 2019

Войчех Галонзка (19 април 1947, Бжежин) следва „Славистика" в Ягелонския университет в Краков (1965–1970), където става асистент в Института по славянски филологии. Доктор на хуманитарните науки (1978). Лектор по полски език в Софийския университет (1992 – 1993). Директор на Полския институт в София (1993 – 1999). Консул на Република Полша в София (2008 – 2012.) През 1994 г. на български излиза изследването му ***Опитомяването на скорпионите. Поглед на един чужденец към българската литература.***

- Без всяко съмнение. Това влиза в противоречие с моите и вашите разбирания и вярвания – и моите са непокътнати – но гледам фактите: ако имате за цел да напреднете в иновациите, свързани с изкуствения интелект, то една авторитарна държава има много повече предимства. Същото се отнася и за големи инфраструктурни проекти, за мостове, високоскоростни влакове и т.н. Така че да, предимството е да се работи в авторитарна държава. Но дали това е страна, където вие и аз бихме искали да живеем? Аз със сигурност не бих!

- Но това означава, че убеждението, според което една страна не може да бъде шампион в иновациите, ако в нея не се разпространяват свободно идеи...

- ...е вероятно грешно. Абсолютно. Защото виждаме какви иновации правят китайците. Или как свободното движение на идеи е ограничено до определена структура или до ясна рамка.

- На вас наложи ли ви се да си промените мнението?

- Без съмнение и това е тема, по която си поставям много въпроси! Ние сме закърмени с идеите на западния либерализъм, нашите първоизточници са Френската революция, американската революция, човешките права – там, където крайъгълният камък е личната свобода.

Ние изградихме държави, за да защитим личните свободи. След това индустриалната революция и технологиите ни дадоха възможност да станем по-богати и ние си помислихме, че всички тези положителни неща са свързани. Но хора като мен, които през дълго време проучват света, знаят, че често пъти това е илюзия – понякога се налага да направим трудни избори между две положителни неща. А това ни изправя пред въпроса: каква е стратегията, която свободните общества следват, за да продължат да са конкурентни на онези, управлявани от авторитарни режими и въпреки това – представящи се отлично в редица области?

Според мен, мачът все още не е свършил. За американците, както и за европейците, този въпрос ни кара да се запитаме за начина, по който функционират демокрациите ни, включително да засегнем проблема и с настоящите им отклонения от правилното функциониране.

- Президентът Си Дзинпин казва, че възходът на Китай няма връзка със САЩ, а Китай просто иска да си върне величието. Но дали Китай иска да доминира?

- Китайците казват: „Ние не сме изгряваща сила, ние сме завръщаща се сила, ние се връщаме на точката, на която бяхме." „Но, извинете, къде точно бяхте?" „Ние бяхме в центъра на вселената. А тя може да има само едно слънце." Остава да се попита какво означава това за Съединените щати?

Те ще ви отговорят така: „Фактът, че ние отново ставаме слънце, води след себе си до непряката последица - вие ставате спътник. Но целта не е да ви направим спътник - целта е Китай да си върне предишния статут". И това е напълно вярно, имайки предвид конфуцианската система, според която китайците вярват, че мястото им е на върха на пирамидата. Така е било винаги - казват те – с изключение на 200-годишното прекъсване, когато Западът използва технологиите си, за да ги експлоатира и унижава, и на което китайците вече са решени да сложат край.

Това е причината, поради която казусът с „Хуауей" е така интригуващ. За китайците „Хуауей" е национален шампион, най-големият в международното състезание. Това е водещият световен доставчик на телекомуникационно оборудване, който има за цел да бъде лидер в 5G. И сега Съединените щати започнаха офанзива, за да забавят или дори да блокират тази амбиция. От китайска гледна точка, това удължава вековете на унижение.

- Може ли случващото се с „Хуауей" да бъде събитието, от което да тръгне всичко?

- Понякога съперничествата в икономиката са водили до избухване на войни. Но в конкретния случай не мога да си го представя; според мен, китайците си казват: добре, вие искате да превърнете в оръжие всяка икономическа взаимозависимост, където ние сме по-слаби? Така че ние ще спрем за малко - ще станем самостоятелни там, където това ни е необходимо (например, при производството на полупроводници), и ще обърнем внимание на сферите, където имаме предимства и които могат да бъдат използвани, като например редкоземните елементи.

Традиционно китайците залагат на дългосрочните проекти, вместо да се стремят да бъдат център на тежестта или да участват във военен конфликт, нещо, което е характерно за западната история. Те предпочитат да стават по-силни и по-силни – толкова силни, че противникът им да се откаже да им излезе насреща.

- Искате да кажете, че конфликтът е неизбежен, но не и откритата война...

- Да, въпреки че и една открита война е напълно възможна, особено ако се случи нещо също толкова смахнато като убийството на ерцхерцог Фердинанд, този път в Северна Корея или в Тайван.

- Президентът Доналд Тръмп има ли стратегия спрямо Китай?

- Той има отношение, но не и стратегия. Голямото стратегическо предизвикателство за нашето време и за света като цяло е разработването на последователна и устойчива стратегия, която да гарантира жизненоважните интереси на Съединените щати, като същевременно се избягва влизане във война с Китай. Не мисля, че има човек днес, който знае как да отговори на това предизвикателство.

- А каква е ролята на Европа в тази стратегия? И изобщо има ли такава?

- В книгата си използвам метафората на везната. В свят, където от едната ѝ страна има някой, който е във фаза на растеж и става все по-силен и по-тежък, аз, от моята си страна, имам нужда от приятели, от екип, за да уравновесим везната.

ТТП (Транстихоокеанското партньорство – споразумението за свободна търговия с Азия, но без Китай, което администрацията на Тръмп изостави) бе икономическата версия на везната: тя позволяваше да се обединят 40% от световната икономика срещу 15% от Китай. Стратегически САЩ трябваше да се грижат за отношенията си с онези държави, които споделят ценностите им. Доналд Тръмп не го прави, това е най-голямата му грешка.

- Защо?

- Това е загадка за мен. Изглежда на Тръмп му доставя по-голямо удоволствие да се бие с приятелите си, отколкото с враговете си.

Колкото до технологичните иновации, да се разчита на една авторитарна държава има далеч повече предимства

Разговор с Греъм Алисън

- Професор Алисън, в сферата на международните отношения вие сте развили концепцията за „капана на Тукидид". Как тази теория се прилага спрямо съвременните китайско-американски съперничества?

- Когато една нововъзникваща сила заплашва да свали господстващата власт, какъвто е случаят с Атина и Спарта в древността, или с Германия и Обединеното кралство в началото на XX век, всички аларми се задействат.

Любопитното е, че през последните петстотин години повечето войни, резултат на съперничества, не са предизвикани от нововъзникваща сила, а от външно събитие, което понякога дори няма връзка със съперниците, какъвто е, например, случаят с убийството на ерцхерцог Фердинанд в Сараево през 1914 година. По онова време този инцидент дори не става новина номер едно за вестниците в Англия.

Ако Тукидид ни гледаше днес, той щеше да каже, че всичко върви по план. Ние подготвяме перфектния капан на Тукидид: Китай е пар екселанс нововъзникваща сила. И ако търсите някого за ролята на лидера на господстващата сила, няма да намерите по-подходящ от Доналд Тръмп.

- Защо?

- Защото има всичко, което му трябва за образа на лидер, който е обезпокоен от възхода на зараждащата се сила. Обвинява Китай, че нарушава правилата и че се възползва от ситуацията, като същевременно обявява, че той е човекът, който може да се справи с предизвикателството и да приключи проблема. Доналд Тръмп твърди, че откакто е на власт, Китай е променил поведението си.

Но ако погледнете реално какво се случва – икономическия ръст на Китай в сравнение с този на САЩ, а след това и напредъка на Китай в сферата на изкуствения интелект или действията на Пекин в Южнокитайско море, ще видите, че това, което казва Тръмп, не е вярно: става въпрос за продължителни тенденции.

Може би в Китай е възможно да настъпи икономическа катастрофа, страната да излезе от релси – всичко може да се случи... Но зад всичко това седят числа, проста аритметика, и тя е безмилостна: китайците са четири пъти повече от американците.

- В коя област смятате, че съперничеството е най-драматично?

– Бяхме свикнали да приемаме, че САЩ са номер едно във всички области. Най-голямата икономика, най-големият автомобилен пазар, страната с най-голям брой милиардери, най-бързият суперкомпютър...

Но през 2018 година на американския пазар бяха продадени 17 милиона коли, като за сравнение бройката в Китай беше 27 милиона. Кой има най-голямата средна класа? Китай! Китайската средна класа е равна на общия брой на американците.

Защо китайците да нямат онова, което имат американците? И то във всяка една сфера! Това включва научни изследвания и университети. От Университета Цинхуа в Пекин обявяват, че в момента техният факултет по компютърни науки е по-добър от Масачузетския технологичен институт (MIT). Не вярвам, защото предпочитам MIT, но китайците вече са заявили претенции...

- Дълго време на Запад преобладаваше представата, че китайците няма да успеят да постигнат онова, което имат американците, особено в областта на иновациите, с които и вие дадохте пример, ако не се превърнат в общество, където има свобода на мисълта. И какво се оказва – излиза, че тази представа е грешна?

- Става дума за нещо много интересно, особено ако разгледаме случая с изкуствения интелект. За нас това е сфера, в която само свободни хора в свободно общество могат да правят открития, да развиват иновациите.

Това винаги ли е било правило? Опитах се да разчитам само на емпирични данни и да видя какво се случва: безспорно, в няколко области, където изкуственият интелект се прилага, Китай не просто се конкурира със САЩ, а ги задминава.

Ако искате да платите с кредитната си карта в кафене „Старбъкс" в Пекин или в Шанхай, е все едно да искате да платите в Париж с шепа центове. Това ще подразни хората, защото отнема време: останалите само изваждат телефона си и правят контакт. А днес на много места вие дори не вадите телефона си, просто трябва да покажете лицето си! По отношение приложението на технологиите, във финансовата сфера понякога тъкмо американците се вдъхновяват от китайците.

За изкуствения интелект „горивото" са личните данни. В Китай се събират всички данни и хората, работещи в областта на изкуствения интелект, имат достъп до данни, които са с милиони повече от това, с което могат да разполагат изследователите в Съединените щати. Трудно е да се устои...

- Искате да кажете, че що се отнася до технологии като изкуствения интелект, да се работи в авторитарна държава е предимство – тя е за предпочитане пред един демократичен режим?

Греъм Алисън е специалист по стратегически въпроси, ядрена отбрана и китайско-американски отношения, професор в Харвардския университет, където основава и ръководи Училището за държавно управление „Кенеди". Греъм Алисън е заместник-секретар на отбраната по времето на президента Бил Клинтън и специален съветник на министъра на отбраната при Роналд Рейгън. Последната му книга е „*Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*", 2017 („Предопределени за война: Могат ли Америка и Китай да избягат от капана на Тукидид?").

Силви Кофман

Монд, 09.07.2019

Превод от френски **Иван Николов**

***Граф Игнатиев* – първата *споделена* улица в София**

Хора и улици, град като град...

Представата какво е градът (още повече - какъв трябва да бъде) се мени непрекъснато. Менят се предпоставките, гледните точки, търговията, войните, парадигмите, водещите авторитети... За малко повече от век идеалите се преориентираха от града крепост към града градина, оттам - през града технологичен мегаполис към Лъчезарния град, после броудейкър сити, крачещия град, контактния град, плаващия град... хитовете на XX век. В представите за града и неговото бъдеще винаги е присъствала някаква генерална идея, образ, стремеж и конкретика. Сега като че ли такива неща няма, но и няма утопия. Някога контактът с (елементите на) природата беше идеал, който напоследък все по-малко присъства. Бяхме свикнали водещите идеи в градоустройството да са европейски, а Америка да е недоразумение, Япония - екзотика, Бразилия - мечта. Сега сме готови внимателно да се ослушаме какво става отвъд Атлантика и отсам Пасифика. Изглеждаше, сякаш възгледите за града имат класова основа, отдавна не говорим за това, а трябваше ли? Какво да правим, все пак? Какво да мечтаем? За какво се борим?

През 2016-а „Жанет 45" издаде на български език **„Градове за хората"** (оригиналът е от 2010-а), фундаментален труд на **Ян Гел** със световен отзвук, богато илюстрирана - с по няколко красноречиви снимки на всяка страница. Българската младеж я посрещна възторжено, нейните идеи са на път да бъдат възприети широко (при показателното мълчание на националната архитектурна теория и критика, на „старото поколение" като цяло). Неочаквано софийската администрация взе идеите на Гел присърце и ето - само три години по-късно първата „споделена улица" - „Граф Игнатиев", и няколко градски велоалеи са факт. Още не сме в състояние да заявим дали и доколко ги одобряваме...

Още не се бяхме съвзели и не знаехме дали да спорим с Ян Гел или да го възприемем безрезервно, и „Жанет 45" направи втори удар - издаде **„Пешеходен град"** от **Джеф Спек** (оригиналът е от 2012-а). Спек и неговите съавтори несъмнено са апологети на Ян Гел и Джейн Джейкъбс, но като „по-широки професионалисти" (от Гел), отиват по-далече и по-конкретно в подробностите въз основа най-вече на огромна, красноречива статистика, поднесена умело, с хумор, убедително и... без нито една илюстрация. С безценни сведения за преустройството на уличната мрежа и особено на паркирането (в Америка, с която изглеждаше да нямаме нищо общо), Джеф Спек ни отваря очите дори повече от Ян Гел. Ако допреди малко от позицията на балканското недоверие можехме да кажем на Гел: „Запътили сте се натам, откъдето ние се връщаме", то сега Джеф Спек сякаш ни казва: „Внимание, вие сте се запътили за там, откъдето правим сполучливи усилия да се върнем!"

За какво става дума? В първите петилетки на Републиката ***тук*** царуваше правилното убеждение, че водният и релсовият път имат всички предимства пред шосейния и като така - ще се развиваме адекватно (спомняте ли си „автобусите на подводни криле"?). Личният автомобил изглеждаше немислима придобивка за работническата класа и „трудовото селячество". За две години (и кажи-речи с голи ръце) беше пробит дългият железопътен тунел Козница. (Петрохан, Шипка и Хаимбоаз обаче не бяха. Плавателен канал Дунав-Искър - също, макар че беше започнат.) Български архитекти предложиха прекъснат линеарен град по южните склонове на Стара планина - от Драгоман до Бургас (а в Тракия - само чиста природа и селско стопанство). От Сърбия до Черно море влак стрела преминава за три часа на всеки половин час... Прекалено хубаво, за да е истина. Може би линеарният град щеше да ни спести бетонирането на Черноморието и София, Пловдив и Стара Загора... както и да е. Така автомобилът, паркингите, улиците и шосетата ***тук*** закъсняха. Граничните ни пунктове до ден днешен са тапи. Вече в наши дни се оказва, че София е столицата с най-много лични автомобили на глава от населението в Европа! Улиците и булевардите, заложени от Мусман, изглеждаха достатъчни, обаче не бяха! Автомобилите превзеха града. И когато започнаха задръстванията и въздухът стана непоносимо мръсен, Общината се оказа, че има проблем. Това ни накара да наострим уши за идеите на Гел и Спек. Какво ни казват те? Казват, че автомобилите трябва и могат да се ограничават и не бива да се строят още паркинги и автомобилни пътища. Как така? Като се вземат от вече съществуващите автомобилни ленти части в полза на колоездачите и пешеходците, като хората и превозните средства се съвместяват (на ***споделените улици***), като се промени архитектурата! Тя пък защо? Защото Модернизмът се бил изчерпал, функционалното зониране е отречено (сбогом, Атинска харта, СИАМ!), улицата е по-важна от сградите... хедонизмът - от архитектурата. Покрай улиците - ниско строителство, а високото - на втори план - с отдръпване! Като откритите градски паркинги се застроят, етажните се скрият (с насипи или архитектура), а собствеността им и повременното ползване навсякъде станат смесени. Това Спек доказва убедително - с примери и статистика, със завидно красноречие... (браво и на преводачите)!

Изглежда отвъд океана най-сетне са се загрижили истински. Някой помни ли още красивата атлетична нация? Хора, подобни на тлъсти тюлени, са все по-висок процент от населението. Здравната им система колабира. Диабет, кръвно налягане, болести на сърцето - все заради вълшебното чудо - автомобила. Не заради глобалното затопляне, по-скоро заради собственото си здраве американците търсят промяна. Тя няма как да не повлияе на градоустройството. В момента нашата община се бори да въведе успешно мерките, от които изглежда в Америка се отказват или видоизменят. Там отдавна съществува „златното" правило, че всяка сграда трябва да има определен брой места за паркиране... в собствен парцел. Еднофамилната сграда - поне едно задължително, молът и небостъргачът - стотици. И днес се оказва, че ***там*** наличните паркинги, дори в пиковите часове, не се запълват. Това ***там***, както и в София, пречи на застрояването (тоест, на уплътняването) на града. А самото определение за град преди всичко опира до плътността на обитаване. Сбогом, Ебенизър Хауърд! Реализираната американска мечта - собствен дом в свой парцел в предградието - днес се отчита като тежка устройствена грешка.

Непоправима! В София вече от години заможната класа излиза на постоянно местожителство в предградията и всеки ден влиза в задръстванията на път за и от работа. Тръгнали сме за там, откъдето ***те*** се опитват да се върнат. Днес ***те*** въвеждат с успех „система на откупуването". Не можеш да събереш нужните по закон паркоместа в проекта - плащаш на общината немалка сума за всяко не построено... и строиш без тях. Общината строи с тези пари общински паркинг достатъчно (пешеходно) близо, на подходящо място. Така можеше да бъде решена дилемата с паркирането за „небостъргача" на Хладилника (и още на други места в София), но не беше - възможността за „откупуване" я няма в нашето законодателство. Въпросът е с тези пари Общината да не прави друго, освен паркинги. Въпрос на спазване на правилата. За да се стигне до закон обаче, са нужни алтернативи и експерименти. Е, в чужбина ги правят и заради нас, а благодарение на Манол Пейков четем за тях на български...

Нататък става все по-сложно. Както изглежда, Спек осветлява проблема от всички страни, най-вече от икономическа. Той, за мое огромно учудване, се застъпва за безплатното (или поне евтино) паркиране „до бордюра" (в нискоетажните предградия, където е лесно, но преди всичко - на търговската улица, където е спорно). ***Тук, в София*** обаче, автомобилите, паркирани на улицата, са по-важната причина за замърсяването на въздуха в сравнение с трафика и задръстванията! Как така? Просто, докато са на улицата, автомобилите пречат на миенето и снегопочистването. Това е основната причина за запрашването. Когато нямахме автомобили, улиците на София се миеха - вода бол! Никъде в книгата „Пешеходен град" не открих опита на ***Токио***. ***Там***, доколкото знам, не можеш да придобиеш автомобил, ако нямаш дългосрочно гарантиран гараж - свой или под наем. Вероятно в САЩ правило като токийското отдавна действа, паркинги и гаражи имат достатъчно и автомобилите им не нощуват на улицата. За София обаче подобно правило все още изглежда валидно и би станало незабавно успешно. Защо не го правим? Вероятно защото реакцията на търговците на автомобили (и всичко свързано с тях) срещу такава мярка е лесно предвидима. Наред с недоволните от мярката шофьори гласоподаватели, ще отпадне най-вече подкрепата на търговците ***ни*** за изборните кампании на кандидатите, обещали такъв закон (не че нашите кандидати са се засилили да обещават каквото и да било). ***Тук*** поне е ясно! Проблемът е, че не винаги търговският интерес си знае интереса. Според Спек, намерението на общините на търговската улица да се поставят броячи за временен престой срещнало твърд отпор от страна на търговците. Сметнали, че таксата престой ще им намали клиентелата. Какво се случило обаче? Престоят на вече таксуваните автомобили намалял двойно (следователно, капацитетът на паркинга се увеличил двойно), оборотът на търговците се увеличил двойно, оттам данъците се увеличили, а наемите в околността поскъпнали, стойността на жилищата - също. Скоро насрещната страна на търговската улица поискала и на нея да инсталират броячи, търговската улица в съседния град също поискала, палачинката се обърнала... Важно е да помним обаче, че въпросната улица в Америка вече е пределно широка и Гелевци се стремят да я подобрят, като я стеснят - поне в автомобилната ѝ част. Нещо повече - Спек твърди, че спрените покрай бордюра (надлъжно) автомобили били необходими, за да подобрят комфорта на тротоарите, изолирайки ги донякъде от автомобилния трафик.

И така, желаната схема се прояснява: Ниски крайулични фасади (високите са отдръпнати в дълбочина на кварталите), магазини, заведения, рекреация, атракции, висока растителност, градска мебел, тротоари, редица автомобили, спрели покрай бордюра, едно, две, три автомобилни платна, централно платно за левия завой... Ами лентата за колоездачи? Според Спек, тя може да е на тротоара (ако е достатъчно широк), може да е първа на платното, може да е по средата - на мястото на левите завои? Естествено, транспортната и търговската улица не могат да съвпаднат (логичното място на буслентата, трамвая и тролея е покрай тротоара, а не като **у нас - спирките и трамвайните линии на острови по оста на булевардите**). Следователно, транспортната улица ***никога*** не може да бъде (по американски) пълноценна търговска, следователно зонирането и специализацията (наследени от проклетия Модернизъм) все пак са валидни? Експериментите са хубаво нещо, ако сме в състояние да оценим резултатите. Според Спек, за велоалеите (двупосочно) са нужни минимум 150 сантиметра, ако са на тротоара, и 240 сантиметра, ако са на платното. Откъде да се вземат там, където не ги е имало досега? Като вземем от автомобилните ленти по 30 до 90 сантиметра от всяка и така допълнително ги забавим - за радост на велосипедистите и пешеходците. Тогава, иронизира Спек, пожарната команда няма да изпреварва автобусите на пълна скорост, но пък всички останали ще се чувстват в по-голяма безопасност. Има ли тази трудност алтернативи? Да, неочаквани! Например - ако се откажем да правим отделна велолента, ако не отнемем, а прибавим на крайната автомобилна лента 60 - 90 сантиметра и я направим обща, споделена - за автомобили и колоездачи, сметката излиза! Опитали, направили го. Против всякакви очаквания, инцидентите и травмите намалели двойно, шофьорите и колоездачите започнали да карат по-внимателно. С други думи, напред излязла промяната в поведенческата психология. Оттам - вече логичен извод - колкото повече колоездачи, толкова по-безопасно колоезденето! До вчера мислех, че в София прибързваме с велосипедите (въздухът мръсен, колите стари, колоездачите безразсъдни, шофьорите невъзпитани). Оказва се, че въпреки това, **въпреки това,** трябва да се започне отнякъде, да се експериментира, да се коват правила, да се променят стандарти... в движение.

Затова да се върнем от Америка на площад „Славейков" и „Граф Игнатиев". Няма да говорим за проекта, настилките, отводняването, украсата, правата и задълженията на възложителя и изпълнителя. Това е друга, отделна тема. Тази тук е за първата в България ***споделена улица*** и площад. Нещо, което в Европа доказано работи, да видим дали ще проработи у нас. Трябваше пешеходци, велосипедисти, инвалиди, автомобилисти и ватмани да използват съвместно общо пространство, настилки, маршрути, без да си пречат и осакатяват... Вероятно да, това стана, трамваите не вървят по-бавно отпреди, ватманите и преди много внимаваха, пешеходците и велосипедистите не са повече отпреди, но определено изглеждат по-весели. Слепци и инвалиди не се забелязват, детски колички тук-там. Да забравим ли обаче, че имаше и по-добри идеи, такива, с които Петър Диков беше съгласен. Например - трамвайните линии от пл. „Гарибалди" до техникума „Христо Ботев" да се съвместят в един коловоз, с изчакване? Със сигурност щеше да е по-добре! По-красиво ли стана? Да, по-красиво, по-просторно и гладко. Какво не е наред? Наличието на ограничители, с които „споделената улица" **не е съвсем споделена.** Предишните бордюри всякак бяха по-добри ограничители (освен че подпомагаха отводняването). Защо се наложи „акулови перки", кубични блокчета или стройни стълбчета все пак да има? КАТ не беше съгласен без такива. А защо не беше? Не от проклетия, а защото „споделеното" го няма в никой български закон, норма или правилник (ако „стане нещо", кой ще отговаря?).

КАТ, МРРБ, Общината са длъжни час по-скоро да преведат, компилират и издадат правилник за движението на колоездачите и норми за устройството на велоалеите и веломаршрутите. Нищо, че скоро ще се наложи да ги променят, нищо, че някои решения ще се окажат погрешни. Би било добре брошурите, съдържащи нормите и правилата, да се раздават безплатно на шофьорите на всеки годишен преглед в КАТ... едва тогава ще сме в правото си да очакваме благоприятни психологически промени в поведението. А дотогава? Дотогава необяснимо защо „Дондуков", който е два пъти по-широк от „Раковски", има една велолента, а „Раковски" - две, от двете страни. „Дондуков" си запази донякъде паважа изцяло, но не и три-пет реда павета покрай бордюрите в асфалтовата част (там, под павенцата, умните хора разполагат част от инженерната инфраструктура, за да не режат и разбиват бетон и асфалт, когато правят ремонти), а дърветата успяват да хванат част от атмосферната влага (и от напояване при миене - където все още мият улиците). Трамваят след ремонта на „Дондуков" остана по средата на булеварда, вместо да се прибере покрай бордюрите (така и така, там спирането за автомобилите е забранено - да му мислят търговците - би им се наложило да зареждат нощем, както е и редно)! Всичко това можеше да стане и без нови норми и правилници, но не стана! Защо така, Данче мило? „Милото Данче" има добър начин да се оправдае: Съществува БДС, отдавна не променян и не актуализиран, който обаче **не е задължителен**! Ами така, не е задължителен. Някога е бил, вече не е! С решение на Народното събрание. При това положение всяка грешка, недомислие, престъпление може да мине безнаказано (оставяйки на възложителя и изпълнителя удобни възможности за корупция). Може би има някакви стандарти - за трамвайните линии и големината на паветата, но... не са задължителни.

В момента тече грандиозен ремонт на булеварда северно от хладилния завод „Антон Иванов", южно от Централния гробищен парк - от железопътния мост на „Козлодуй" до Орландовци; и отново трамваят ще остане по средата на платното. Кой, кога и как обсъди и прие алтернативен проект за този район, изобщо имаше ли алтернативи?

Да се четат книгите на Ян Гел и Джеф Спек е приятно, полезно, а за администрацията и професионалистите - задължително! Чест и почитания на „Жанет 45". Благодарение на тях стана ясно кой е урбанистичният императив на нашето време **- Слезте от автомобилите, вървете пеш, иначе загивате!** В нашите условия можем да добавим онова, което изглежда другаде са постигнали **- Приберете от улицата поне нощем автомобилите, иначе въздухът става нездравословен.**

Павел Попов

Как цифровизацията ускорява живота ни

Технологиите удовлетворяват влечението на мозъка ни към незабавно удовлетворяване на желанията, но същевременно и „се хранят“ от него. Всичко става все по-бързо и по-бързо. Какви са последствията? Проучване върху масовото задържане на вниманието.

Нашето време става все по-фрагментирано и по-фрагментирано: ставаме ли все по-нетърпеливи?

Какво се случва около нас – негодуваме, че приложението на смартфона ни не се отваря незабавно (само да припомним, че на преносимия компютър му трябваха две минути, за да може на него да се зареди операционната система Windows 2000); отказваме да влезем в магазин, защото трябва да чакаме твърде много на касата; а когато гледаме стар филм, се изненадваме, че върви прекалено бавно... Ставаме ли все по-нетърпеливи? Достатъчно е да зададем този въпрос на хората около нас, за да продължим, без особени усилия, този списък с примери, взети от ежедневието.

Отговорът е утвърдителен и се потвърждава от проучвания, извършвани от компании, които обявяват, че искат да ни спестят време. Така, според проучване, поръчано от онлайн банката ING, 82% от французите твърдят, че са „по-нетърпеливи отпреди“. Изследване, проведено през 2018 г. по поръчка на мениджърите на сайта Lemonde.fr, установява, че след пет секунди изчакване, трима от десет потенциални читатели зад екрана са загубили търпение и са заредили друга страница. Новата формула, действаща от ноември 2018 г., отговаря на това очакване за незабавна реакция: времето за зареждане на сайта се намали от осем на две секунди, а посещаемостта скочи, като се увеличиха с „24% прегледаните страници при едно посещение“, казва Кевин Сингър, отговарящ за аудиторията.

Ако набързо прегледате сайта на Thinkwithgoogle.com и по-специално рубриката му “Test My Site“ (на френски „Penser avec Google“ - „Да мислим с „Гугъл“, а рубриката е „Тествайте моя сайт“), ще имате възможност да усетите пулса на това зашеметяващо глобално състезание по цифрова скорост: достатъчно е да напишете името на който и да е сайт, за да научите скоростта, с която се зарежда... и присъдата на „Гугъл“.

> **„Днес потенциалният потребител в голяма търговска верига трябва да „бъде ударен в носа“ от определен парфюм за по-малко от половин минута, след като е влязъл в нея, в противен случай ще си излезе. За разлика от днес, през 80-те години на човек са му трябвали от 5 до 10 минути, за да избере какъв парфюм да си купи в местния магазин“, обяснява Арно Гюгенбюл, отговарящ за парфюмерийния маркетинг в Givaudan. „За да отговорим на това нетърпение, ние работим върху обонятелната възбуда и въздействието на сладките плодови аромати, които много по-бързо от останалите провокират във вас желание да си ги купите.**

Сайтът Lemonde.fr, за който е измерено, че се зарежда за две секунди, се смята за „бавен“. Факт е, че за „Гугъл“, който като „Фейсбук“ предлага технически решения за по-бързо зареждане, един сайт заслужава определението „бърз“ само ако времето, за което се зарежда, трае колкото едно премигване – 0,1 секунди. Рекламното му послание е удар право в десетката: „Бавният мобилен сайт ограничава бизнеса ви“.

Икономически резултати

Връзката между скорост и икономически резултати не е нова. През 1998 г. двама американски изследователи, Катлийн Айзенхард и Шона Браун, издават книгата *Competing on the Edge* („Конкуриращи се на ръба“, Harvard Business Review Press), в която описват как най-успешните компании си налагат драстични промени на кратки интервали от време – например, 30% нови продукти всяка година.

За компаниите, които се котират на фондовата борса, това ускорение най-добре се вижда в отчетите на дейностите, предназначени за финансовите пазари: между началото на XX и XXI век тези искани доказателства за постигнатите резултати се подават първоначално веднъж годишно, след това – на половин година, а сега – на тримесечие.

Как тази среда постепенно промени нашето собствено отношение към времето? Италианският социолог Кармен Лекарди прави следния анализ: *Нарастващото нетърпение на индивидите е резултат от една еволюция, която продължава няколко века и е свързана с трансформирането на цикличното време на предмодерните общества, съответстващо на естествения ритъм, в линейното време на индустриалните общества, в чийто център е скоростта.*

Но същевременно натискът от последните десетилетия, който упражняват финансовите пазари върху производството и производителността, както и едновременността, предлагана от дигиталните инструменти, засилват тази тенденция, отбелязва Кармен Лекарди, която над тридесет години прави социологически изследвания върху времето. *Нетърпението е резултат от един социален живот, управляван от идеята за скорост* – казва Лекарди и продължава:

Времето ни е все по-фрагментирано. Ние сме включени в множество ситуации, места, действия, взаимоотношения... сблъскваме се с все повече допълнителна информация, която ежедневно достига до нас. В нашия професионален и личен живот ние непрекъснато изграждаме нови йерархии и приоритети, като имаме неясното усещане, че животът ни е пренаситен от ангажименти и времето не ни стига.

В действителност, независимо дали имат за цел информация, комуникация, консумация и т.н., броят на когнитивните и сензорни стимули, които ние всеки ден получаваме и излъчваме, не спира да се увеличава и като честота, и като интензитет.

В киното, след повече от век, нашата ретина свикна с все по-увеличаващата се скорост: средната продължителността на един кадър се намали и от около 12 секунди през 1930 г., през 2010 г. тя беше е 2,5 секунди по данни на университетско изследване, обхващащо 15 000 филма и представено през 2010 г. от Джеймс Кътинг в университета „Корнел“.

Същата тенденция се забелязва и в заобикалящата ни звукова среда: „средният ритъм на американски „хитове“ се забърза с близо 8% между 1986 г. и 2015 г. и се увеличи от 94 на 101 удара в минута“, уточнява доктор по теория на музиката Юбер Левейе Гьовен, изследвал 303 парчета от американския топ 10. На база на тази извадка едно от заключенията му е, че вокалистът се включва много по-рано отпреди - пет секунди след започване на песента, за разлика от 1986 г., когато гласът зазвучава около 23 секунди след началото.

„Причината е, че в рамките на една минута хората трябва да са разбрали същността на песента“, коментира художественият директор Жулиен Бесконд, който продуцира Кристин енд дъ Куинс и Шарлот Генсбур в *Because Music*.

Стимулация с нарастваща интензивност

На стрийминг платформи като *Deezer* или *Spotify* „хората слушат много парчета и имат все по-малко време“. В Съединените щати „поп музиката вече е във формат от 2 минути и 30 секунди, докато преди четири години радиото излъчваше песни от 3 минути и 30 секунди“, обяснява продуцентът.

Дори начинът, по който се композират парчетата, се адаптира към новите изисквания: Всяка част от едно парче (куплетът, припевът, мелодията – преход между куплета и припева...) трябва да бъде „много различна, за да ви държи в напрежение – а това налага необходимостта средно на всеки 20 секунди да се измислят нови импулси – нови трикове“.

Дори заобикалящата ни среда от ухания, свързана с обонянието ни, е подвластна на тази динамика. „Днес потенциалният потребител в голяма търговска верига трябва да „бъде ударен в носа“ от определен парфюм за по-малко от половин минута, след като е влязъл в нея, в противен случай ще си излезе. За разлика от днес, през 80-те години на човек са му трябвали от 5 до 10 минути, за да избере какъв парфюм да си купи в местния магазин“, обяснява Арно Гюгенбюл, отговарящ за парфюмерийния маркетинг в *Givaudan*. „За да отговорим на това нетърпение, ние работим върху обонятелната възбуда и въздействието на сладките плодови аромати, които много по-бързо от останалите провокират във вас желание да си ги купите. При марките с най-голям световен успех тъкмо върху бързите аромати нотки – тези, които усещате първоначално, е работено много, за да подразнят приятно обонянието ви и да ви привлекат.“ Що се отнася до социалния живот – до живота на взаимоотношенията – то той бе разтърсен и преобърнат при последователните появи на Интернет, социалните мрежи и смартфоните, съответно настъпили преди около тридесет, петнадесет и десет години. Разбира се, това важи за живота на хората, имащи достъп до инструментите на дигиталната епоха.

> **Вече разполагаме с впечатляващи статистически данни: 35% от американците, притежаващи смартфон, го поглеждат след по-малко от пет минути, след като се събудят. Осем от десет човека, имащи смартфон, го правят в рамките на час, след като станат от леглото. Оттук можем да си направим извода и за противоположната тенденция, която идва като контрареакция на случващото се – гражданските движения, които от много години проповядват така наречения „бавен живот“.**

От декември 1992 г. насам, тогава, когато е изпратен първият есемес *Merry Christmas* („Весела Коледа“) през една английска телефонна мрежа, нашите взаимодействия растат експоненциално, а дори и по-бързо, благодарение на приложенията за мигновена размяна на съобщения, като WhatsApp, Facebook Messenger, WeChat; достатъчно е да цитираме следните данни: през 2019 г. за 60 секунди по света са разменени средно 41.6 милиона съобщения, което е с 40% повече, отколкото през 2017 г., според данни на Statista.

Различни екипи от учени започват да документират последствията от тази стимулация с нарастваща интензивност. В изследването „Ускоряване на динамиките на колективното внимание“, публикувано на 15 април в *Nature Communications*, се описва обществото, в което индивидите „получават много бързо голямо количество информация по дадена тема, но много по-бързо губят интерес към нея. Техният интерес се удовлетворява много по-бързо“, обяснява Филип Лоренц-Сприн от Института по теоретична физика в Берлин. За да стигнат до това заключение, ученият и тримата му колеги съавтори, работещи в сферата на физиката на сложните системи, анализират набора от данни, получавани от индивидите през XIX век, XX век и XXI век. Така, на база извадка от 43 милиарда туита, написани в периода между 2013 г. и 2016 г., те откриват, че една тема се задържа в класацията на топ 50 на най-популярните хаштагове (ключови думи) за все по-кратко време: 17.5 часа през 2013 г. и 11.9 часа през 2016 г.

Модни тенденции

Същият цикъл на първоначален интерес, последван от липса на такъв, е регистриран и при анализа на така наречените „модни“ изрази в сферата на литературата. Използвайки дигиталната библиотека *Google Books*, изследователите установяват, че едно понятие, израз или крилата фраза от книга се „на мода“ средно по шест месеца в края на XIX век и само месец в наши дни.

Нашата изходна хипотеза е, че всички данни, които получаваме, се борят за вниманието ни, обяснява физикът, запален читател на книгата на Хартмут Роза „Ускоряване. Промяната на времевите структури в модерността“ [1].

Изследователят иска да продължи заниманията си, като проучи „ролята на онлайн платформите и техните алгоритми, за да може да си представи начините, по които да се гарантира получаването на по-малко информация, но с по-добро качество“. Една от трудностите, продължава Филип Лоренц-Сприн, е големите играчи на дигиталната сцена да бъдат убедени „да предоставят данни, свързани с теми от обществен интерес“.

„Монд“ осъществява контакт с множество платформи, като се започне от YouTube до Spotify, и се мине през Uber до Deezer, за да се опита да получи данни, измерващи нашето нетърпение. Дали се е увеличил броят на хората, които имат навика да „превъртат“ видео клипове, да „превключват“ от една песен на друга, да използват услугата „експресна доставка“ или да се откажат от кола на Uber, защото трябва да почакат 5 минути?

Но нито една от тези компании не оказва съдействие. Те отказват – нещо, което не изненадва социолога Доминик Булие, изследовател в Хуманитарния институт по цифрови технологии към Федералния политехнически университет в Лозана (EPEL), Швейцария: „Платформите вече могат да разбират нашите скрити мотивации, но те блокират достъпа до тези данни, тъй като искат да ги осребрят – искат да спечелят от тях“, обяснява изследователят. Проблемът вече не е дори в достъпа до данни, смятани за лични: за платформите е достатъчно да анализират така наречените „цифрови микроследи“, които оставяме, като например преждевременното напускане на страници, за да натрупат масивна статистика, с която не разполагат дори изследователите в университетите“.

Каква е ролята на цифровизацията в тази еволюция на отношението ни към времето? „Цифровизацията играе централна роля“ – казва Ноза Бужмаа, изследовател, занимаващ се с изкуствения интелект. Бужмаа подчертава, че така наречените „безплатни“ услуги са довели до широката употреба на изкуствения интелект с цел платформите по-успешно да задържат вниманието на потребителите. Това се прави за сметка на уважението към самия индивид, който получава най-различни стимули от всички възможни посоки, само и само да бъде накаран да „иска всичко веднага, на мига“ и да развие „един вид привикване“, обяснява Бужмаа.

Детето трябва да прави всичко по-рано от необходимото

Вече разполагаме с впечатляващи статистически данни: 35% от американците, притежаващи смартфон, го поглеждат след по-малко от пет минути, след като се събудят. Осем от десет човека, имащи смартфон, го правят в рамките на час, след като станат от леглото. Оттук можем да си направим извода и за противоположната тенденция, която идва като контрареакция на случващото се – гражданските движения, които от много години проповядват така наречения „бавен живот“.

„Ние наблюдаваме една осъзната нужда от забавяне на темпото“, отбелязва Доминик Булие, но към момента нито една голяма компания не одобрява подобна тенденция в дългосрочен план и не желае да отчете този критерий по отношение на производителността. Икономическият модел продължава да се основава на реактивността, на способността да се реагира бързо.

„Живеем в период на дълбоки промени“, казва социологът Кармен Лекарди. „В развитите страни и възрастни, и младежи, а вече и деца спят все по-малко заради различните си занимания“, отбелязва детският психиатър Патрис Юер, като добавя, че в момента у децата и юношите се наблюдава „склонност да проявяват нетърпение, нещо, което се дължи на самите им родители“. От момента на раждането физиологичните или психологическите фази в развитието на детето могат да бъдат ускорявани в интерес на задоволяването на родителските амбиции: тяхното дете трябва да извърши нещо по-рано или предварително. В резултат на това, продължава Юер, „детето е свръхстимулирано, което развива в него чувството, че, за да съществува, трябва непрекъснато да е в състояние на възбуда“.

„Всички тези стимули водят до това, че вниманието ни се раздвоява. Математически погледнато, това важи за всичко - и за времето, което отделяме на дадено нещо. Това обяснява усещането за ускорение, необходимостта постоянно да бързаме“, анализира неврологът Жан-Филип Лашо, отговарящ за изследванията в Inserm. „Нашият мозък постоянно се стреми към чувството за незабавно удовлетворение. Всяка нова информация, независимо дали е положителна или отрицателна, стимулира това удовлетворение. Така функционира системата за възнаграждение. В резултат на това, ние лесно можем да превключим на такъв динамичен режим, при който се стремим да имаме повече; и колкото се може по-често.”

Кармен Лекарди смята, че „ние ще трябва да постигнем нов баланс между човешкото време, антропологично свързано с естествения ритъм на живота, и социалното, технологично и финансово време“. „Трудността е“, уточнява Лекарди „да продължим да имаме време за себе си – време, в което да седнем да погледнем към небето, да се разходим или да прочетем книга“. Ако сте прочели тази статия до края, това ви е отнело около 9 минути, според алгоритъма, разработен от Lemonde.fr. А ако сте го направили от първия път, това е доста добър знак!

Лор Бело

Монд, 24.06.2019

[1] На български тя е издадена през 2015 г. от ИК „Критика и хуманизъм“ в превод на Светла Маринова.

Алгоритмите имат една единствена цел - да ви съблазнят

Разговор с Ноза Бужмаа

- Отношението ни към времето се променя. Каква е ролята на цифровизацията в тази еволюция?

- Дигиталните инструменти имат централна роля, защото благодарение на тях информацията стига до човека: вече не е необходимо нито да чакаме, нито да ходим някъде далече. На практика, където и да се намирате по света, мобилните телефони ви предоставят достъп до интернет и то на всички възможни езици. През първите години на XXI век Лари Пейдж искаше „Гугъл“ [*на който и той е един от създателите*] да бъде *the mind of god* – Божият дух, който има способността „да знае какво искаме и да ви даде тъкмо онова, от което имате нужда“. Но от момента, в който броят на актьорите на цифровата сцена се увеличи, мигновената реакция се превърна в критерий, гарантиращ конкурентоспособност. Това бе моментът, когато започна глобалната надпревара за предоставяне на информация.

- Състезание, в което и ние сме действащи лица...

- Първоначално потребителят свиква да го привличат с *breaking news (извънредни новини)*, които и официалните медии разпространяват. Те стават редакторска политика, която започва да се следва и от други медии. След това звездният модел изчезва и потребителят сам се превръща в производител на информация. Днес източниците на информация представляват невероятно количество, те могат да бъдат обикновени хора и този ефект се усилва от социалните мрежи.

- През 2003 г. изследователят от Станфордския университет Би Джи Фог издаде книга, посветена на *„captology“* – изследванията върху компютрите с цел те да могат да привличат вниманието ни по всички възможни начини...

- Това е моментът, в който се появява икономиката на вниманието – поврат в историята на използването на компютрите. От „Гугъл“ първи започват да я прилагат. Тъй като търсачката им представлява безплатна услуга, те си я изплащат от продажбата на реклама. За времето си този техен икономически модел е изключително новаторски.

Основното при него е „Гугъл“ да гарантират на клиентите си - не на потребителите на търсачката, а на рекламните компании - че зад екрана седи аудитория, която може да получава рекламни съобщения. За целта от „Гугъл“ разработват алгоритми за регистрация, с които гарантират и измерват присъствие. Този бизнес модел, първоначално много секретен и пазен в тайна, започва да се разпространява масово сред големите дигитални компании, които предлагат безплатни услуги: съвместно редактиране, електронна поща, стрийминг на културно съдържание, социални мрежи.

- Какво влияние оказват тези алгоритми върху онлайн присъствието ни?

- Тези алгоритми за регистрация, вариант на изкуствен интелект, са измислени така, че да ви държат възможно най-дълго „пленник“ на онлайн пространството. При всеки подобен алгоритъм е зададена целева функция – да оптимизира: задачата е да се избегне монотонността на съдържанието, за да може потребителят „да захапе“. Да вземем следния пример - когато сте в YouTube и гледате видеоклип, веднага ще ви бъде предложен още един. Въпросът е да ви накарат да „скачате като пчела от цвят на цвят“, като ви подават изненадваща информация, често пъти малко преувеличена, и т.н. Задействаните психологически мотивации не винаги са едни и същи. Стимулите имат за цел да ви изненадват, да ви насърчават да останете по-дълго и по този начин по-дълго време да сте потребител на реклама.

- Колкото по–дълго сте потребител, толкова повече тези програми научават за вас и толкова по–често техните стимули удрят право в десетката. Какви могат да бъдат последствията от това?

- Постепенно може да се развие един вид зависимост, която за някои хора може да се окаже опасна. Гледаме известно време YouTube, а след това искаме отново да се върнем към него, защото тези алгоритми имат една единствена цел – да ни съблазнят. И те имат успех, когато „задържат“ потребителите колкото е възможно по-дълго.

- Видеоклипове, които не гледаме до края, бутони, които използваме, за да разберем по-бързо какво ще стане... как анализирате тази свръхстимулация?

- Тя е логично продължение на описаното. Потребителят е свикнал да използва различни източници и видове информация, без задължително да има логична връзка между тях. И тук, между другото, изобщо не засягаме проблема с фалшивите новини. Говорим само, че потребителят е в постоянно очакване нещо да го изненада. Това стимулира желанието му да научи повече – веднага, бързо и още. И след това да трябва да премине към нещо следващо.

- Компанията „Епъл“, която не печели от реклама, сега предлага да следи за времето, което хората прекарват, използвайки телефоните й. Какъв сигнал е това?

- Те усещат, че този феномен на привикването започва трайно да се установява. Предоставяйки ни инструменти за измерване на времето, което прекарваме, използвайки приложения на трети компании, те ни казват: „Ние от „Епъл“ ви помагаме“. Това стимулира отговорната им бизнес дейност, изчиства съвестта им и прилича на скрита реклама. Още повече, че за бдителния родител тази функция може да е достатъчно убедителен аргумент да купи на детето лаптоп „Епъл“.

- Какъв е основният проблем при тази еволюция на алгоритмите?

- Трябва да се ограничи увеличаващият се брой платформи, които имат за мишена един и същ гражданин. Те не се консултират помежду си, а са в постоянна конкуренция, при която индивидът изобщо не влиза в сметките им. В края на краищата, защо им е да му обръщат внимание? Тяхната цел е да продават времето, в което потребителят е онлайн, на тези, които продават реклама. Но някой, който поголовно консумира онлайн съдържание, без изобщо да внимава, може в един момент да се окаже лоботомиран. Гражданите не са защитени. Това е масово замърсяване на мозъци.

- Какви етични въпроси повдига този проблем в сферата, с която се занимавате - изкуствения интелект?

- На ниво индивид ние не осъзнаваме последиците от това развитие. Социологическите и социално-икономическите проучвания, включващи услугите, предлагани от изкуствения интелект, трябва да се извършват чрез използване на данните, притежавани от платформите.

Ние не можем да спрем развитието на изкуствения интелект само защото някои хора злоупотребяват с него. Тези алгоритми за регистрация не са разработени за конкретно приложение. Те, например, могат да бъдат много полезни при диагностика, при препоръчване на лекарства или грижи. Но безспорно, да се въведат някакви рамки е крайно наложително.

Разговора води **Лор Бело**

Монд, 24.06.2019

Ноза Бужмаа е изследовател, занимаваща се с въпросите на изкуствения интелект. Бивш директор в Inria, отговарящ за изследователската му програма. От февруари 2019 г. ръководи отдел „Наука и иновации“ в компанията *Median Technologies*.

Четирима учени разкодират *прихващането* на вниманието ни

Внушават ни илюзия за автономност

Идеята за нетърпеливото чакане – нещо, с което всеки от нас се е сблъсквал, се наложи поради следното обстоятелство – само за няколко години това нетърпение се пренесе от вътрешния ни свят във външния: на автобусната спирка ви казват кога рейсът ще пристигне; в колата ви GPS системата посочва точното време, за което ще стигнете до крайната точка на пътуването си... Преди това нашето нетърпение бе плод на вътрешна преценка.

Ако обърнете внимание, почти всяка ситуация, сблъскваща ни с някакво закъснение, с което трябва да се справим, печели от този своеобразен аутсорсинг, от тази екстериоризация. Директно ни пращат някакъв малък времеви маркер, който, ако не съществуваше, щяхме да изпитаме неудовлетвореност.

Но дали чрез мултиплицирането на такива инструменти ставаме все по-автономни? Склонни сме да мислим, че те ни освобождават от ангажимента да правим определени оценки или да изчисляваме колко време трябва да чакаме и по този начин ни помагат да осъзнаем вниманието като ресурс – ценен, с определящо значение, но ограничен.

Можем да се чувстваме все по-отговорни по отношение на начина, по който разпределяме ресурсите си - просветено и информирано; в стила на субективната камера индивидът има впечатлението, че все по-често ще може да избира какви обекти да привличат вниманието му. Вече няма да ни се налага, както през 80-те години на миналия век, да чакаме по 20 часа за филма, който иначе цяла Франция ще гледа едновременно, тъй като ще бъде излъчван по единствения телевизионен канал.

Но и днес сме изправени пред подобно предизвикателство – един вид, златото на съвременния свят, което от TF1 описват с формулировката „времето, в което разполагаме с човешкия мозък“[1]. Залогът е вниманието, индивидуален ресурс, който, без да сме привърженици на конспиративни теории, е силно желан от множество субекти - включително икономически, медийни, политически, както и представители на рекламния бизнес. Или как само да намекваме, че е илюзия автономното разпределяне на собственото ни внимание, когато последното е предмет на фини и мощни стратегии, имащи за цел да го привлекат и запленят? Би било интересно да свържем онова, в което живеем днес, с трудовете, писани по повод феноменалните случаи на масово индоктриниране през първата половина на XX век. Но въпреки всичко, не съм настроен изцяло негативно. Изправяйки се пред нещо, което става все по-налудничаво, очаквам да се появят решения и регулации, които самите хора да предлагат: контрол върху времето, в което присъстваме в социалните мрежи; склонност временно да се изключваме от мрежата... Залогът е способността ни добре да организираме едно подходящо за психиката пространство, в което да разгърнем вътрешния живот на разума си. А това е от фундаментално значение за човешката мисъл. Ако средата, в която живеете, не ви позволява подобен род преживявания, то рискът, очевидно, е от все по-бедно въображение или от заробване под игото на незабавната реакция.

Лионел Накаш

Лионел Накаш е невролог.

Ако вълнението е постоянно, ние сме в свят, който малко ни надскача

Целият свят усеща, че времето се ускорява и че ние сме все повече управлявани от електроника и изкуствен интелект. Но тези неща не притежават качеството „временност“. За органичната материя е характерно да има константи за време. Ние имаме денонощни ритми в организма (*вътрешен часовник – бел. пр.*), които са свързани с редуването на ден и нощ.

Нашата мозъчна дейност се активира в рамките на определено време – от няколко милисекунди до няколко секунди. И всички механизми, участващи в този процес, допринасят за способността ни да осъзнаваме настоящия момент.

Днес невролозите работят върху предположението, че на всеки сто милисекунди ние сме в състояние да обновим съдържанието на съзнанието си, независимо от факта, че то дори може да е достигнало предела си. В момента, макар и малко да спекулирам с нещо, което всички сме преживели, трябва да призная, че ние сме на път да прескочим границите на скоростта, които тялото ни може да понесе. Има момент, когато вълнението може да предизвиква интерес и да си струва да бъде овладяно. Но ако е постоянно, ние сме в свят, който малко ни надскача.

Когато мозъкът получава наведнъж прекалено много информация, да кажем в случая с човека, натоварен с много задачи, ситуацията може да се опише с метафората на приклещването в гърлото на бутилка. В такъв момент мозъкът е принуден да започне серийно обработване на информацията. А какъв би бил пътят му за бягство, ако когнитивната стимулация се засили? Той вече няма да може да обработва информацията просто защото няма да разполага с достатъчно ресурси, за да го направи. Последствията биха били физиологични – като изтощението, което всеки човек може да си представи, но за други последствия не бих могла да говоря, тъй като надхвърлят моята компетентност.

Виржини ван Васенов

Виржини ван Васенов е директор на изследователската програма в Комисариата по атомна енергия (CEA).

Системата ни за внимание има пробиви в сигурността

Защо нашият мозък се оставя да бъде увлечен от тези непрекъснати дигитални стимули? Нашата система за внимание има характерни „пробиви в сигурността“. Грешки, които, между впрочем, са ни спасявали живота и са позволили на вида ни да продължи да се възпроизвежда: ние спонтанно проявяваме интерес към всичко социално и не можем да пренебрегнем опасностите, които това крие. Ние търсим онова, което може да ни достави приятни усещания, позволява ни да отидем да пием, когато сме жадни. „Играейки“ с тези фактори, в мозъка може да се „вкара“ съдържание, което така и да си остане там. Това е система за автоматично пренасочване на вниманието, която се активира от определени видове стимули.

Когато джебчиите ви разиграват шоу и ви крадат часовника, те го правят, защото знаят как – запознати са с теориите какво се случва в ума ни – разбират какво другият си мисли... Но те са изправени пред един човек.

А когато на негово място стоят един милион интернет потребители, то тогава е невъзможно да се развие такъв тип подход и стигаме до момента, в който технологиите се справят по-успешно...

Дигиталните платформи, които искат да привлекат вниманието ни с множество стимули, ще използват лична информация; неща, които ни интересуват; всичко онова, което сме правили досега; цифровите следи, които сме оставили. Цялата тази информация ще даде възможност на компютърните системи да познаят какво ще привлече вниманието ни и благодарение на това да го уловят. Процесът да привлечеш и завладееш вниманието не е измислен от невролозите. Може на повърхността да изглежда, че има връзка с науката неврология, но реално това е най-вече поведенческа психология на базово ниво, която днес се прилага в много голям мащаб.

Жан-Филип Лашо

Жан-Филип Лашо е директор на изследователската програма в Inserm.

Родителите, подвластни на ускорението, предават своето нетърпение на децата

Тази склонност – да проявяват нетърпение – която наблюдавам при деца и юноши, се дължи на самите им родители, завладени от ускорението.

От момента на раждането физиологичните или психологическите фази в развитието на детето могат да бъдат ускорявани в интерес на задоволяването на родителските амбиции: тяхното дете трябва да извърши нещо по-рано или предварително. *Детето ми напредва, то ще вземе две години за една...*

В резултат на това детето ще бъде свръхстимулирано. За да порасне, детето се нуждае от стимули от страна на майката и бащата. Но днес виждаме родители, които се стремят да бъдат с два хода напред и за тях е много притеснително, ако бебето не може да бъде отбито или е малко бавно. Ако детето е сънливо, те веднага ще му го кажат, че трябва да стане по-активно. Още в първите дни на живота си децата получават играчки, които са рекламирани с това, че ще стимулират визуалните им, слухови, психомоторни и други умения.

Свръхстимулацията развива в детето усещането, че за да съществува, то трябва непрекъснато да е в състояние на възбуда... и когато настъпи пубертетът с присъщите за този период съмнения, тийнейджърите започват да търсят екзистенциален комфорт в различни външни стимули – стимули, които сами си набавят чрез остра алкохолна интоксикация, например. Наблюдаваме и впечатляващо нарастване на стремежа нещата да се случват „изцяло, точно тук и сега“. Това желание за мигновеност е съществувало винаги, но преди обикновено е засягало малка част от децата – и по специално онези от тях, идващи от семейства с нестабилна емоционална среда. Тези деца не могат да приемат разочарованието и страданието, причинявани им от чакането. А днес тази реакция се среща много по-често.

Патрис Юер

Патрис Юер е детски психиатър.

Мненията събра **Лор Бело**

Монд, 26.06.2019

[1] През 2004 г. Патрик Льо Ле – генерален директор на TF1, обявява, че телевизията продава на рекламодателите си „времето, в което разполага с мозъците на хората“.

Текстовете на тези страници преведе от френски **Иван Николов**

Чанша - непознатата перла на Китай

Пешеходната улица „Хуансин” и двата големи търговски центъра в началото ѝ са едно от малкото места в 8-милионния китайски град Чанша, където могат да бъдат срещнати тълпи от хора. Хиляди местни и туристи щурмуват наредените непосредствено един до друг магазини и ресторанти по улицата, от двете страни на която се издигат високи сгради, чиито фасади почти не могат да се видят от главозамайващите светлинни рекламни пана и екрани. И все пак, ако направим сравнение с оживените улици в центъра на сходния по брой население Лондон, трудно бихме повярвали, че се намираме в най-многолюдната държава в света. Феерията от цветове и хорска глъчка се допълва и от миризми. В една от пресечките на „Хуансин” е раят на уличната храна - педантично наредени един до друг щандове с пържени скариди, цвърчащи на скара шишчета, открити хладилни помещения с плодове, обвити в пухкави облаци от изпаряващия се в топлата юнска вечер лед.

Югоизточният китайски град предлага изключително богат асортимент от храни, нетрадиционно съчетание от вкусове и съвършен баланс между сурови, пържени, варени и печени ястия, общото между които е парещо лютият вкус, чийто огън може да бъде потушен само с големи количества варен ориз и китайски кнедли.

Хубаво е да си поръчате още в началото на обяда или вечерята студена бутилирана вода, за да не бъдете неприятно изненадани, когато, агонизирайки от поредната лютива хапка, помолите сервитьора за живителната течност и той ви донесе чаша вряла вода, както се сервира традиционно.

Хунанската кухня е една от осемте кухни в Китай, които до голяма степен се открояват една от друга.

Доста по-различна е и от китайската храна, предлагана в България, която до голяма степен е нагодена към небцето и стомаха на българите. Оризови нудълс с бульон, тофу, гъби и пикантен сос, хрупкави патешки филенца с дебел слой кожа, яхния от рибешка глава с накълцани люти чушлета, миризливо овъглено тофу, огнено лютива супа от агнешко, картофи, лук и моркови, сервирана на масата във вряща тенджерка, поставена върху газово котлонче. Това може да звучи като истински кошмар за не склонния да експериментира с необичайни вкусове човек, но е истински пир за закоравелия чревоугодник.

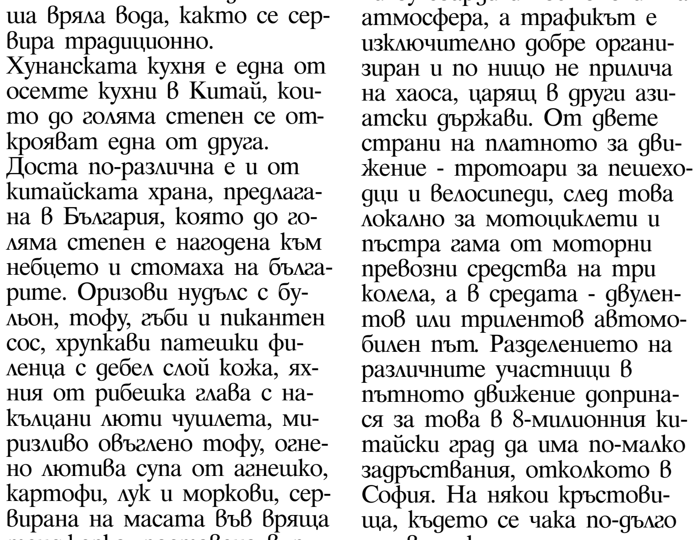
В Чанша има специална дума за нощен живот и тя е „караоке”. След вечерята местните препоръчват да се отиде в салон за масаж на ходилата, а след това в някое от многобройните заведения за караоке. Те варират от кръчма на брега на река Сян, където можете да пеете на открито и да похапвате скариди, докато се наслаждавате на импозантната гледка на небостъргачите на отсрещния бряг, до луксозни караоке барове с частни зали с капацитет от 5 до 50 души. Последното предоставя прекрасната възможност човек да изкара приятна вечер само със своята компания, без да се налага да чака по над един час да дойде неговият ред да пее и да търпи фалшивото пеене на чужди хора. Повсеместна тенденция в Китай е всичко да става през мобилните телефони и по-конкретно чрез приложението „Уичат” - китайска версия на „Уотсап” и „Вайбър”, превърнала се за китайците в същата мания, каквато бе „Фейсбук” в Европа преди 7-8 години.

Служителите на рецепцията предоставят на посетителите QR код, който се сканира с телефон, за да бъде платена резервацията, процедурата се повтаря в магазинчето за напитки, през което се минава преди влизането в същинската част на караокето, а след това в залата се сканира трети код, с който купонджиите си поръчват песни през мобилните устройства.

В Китай функционира защитна стена, която не позволява ползването на изключително полезни за туристите мобилни приложения и интернет услуги като търсачката и картите на „Гугъл”, „Фейсбук”, „Вайбър” и пр. Съществуват местни алтернативи, но почти всички са само на китайски. Така че, преди да заминете за Китай, задължително трябва да се поинтересувате какви са възможните алтернативи, за да не се окажете изведнъж изолирани от света, а телефонът ви да стане непотребна вещ.

В градоустройствен план Чанша е типична столица на китайска провинция с високите си небостъргачи, широки булеварди и космополитна атмосфера, а трафикът е изключително добре организиран и по нищо не прилича на хаоса, царящ в други азиатски държави. От двете страни на платното за движение - тротоари за пешеходци и велосипеди, след това локално за мотоциклети и пъстра гама от моторни превозни средства на три колела, а в средата - двулентов или трилентов автомобилен път. Разделението на различните участници в пътното движение допринася за това в 8-милионния китайски град да има по-малко задръствания, отколкото в София. На някои кръстовища, където се чака по-дълго на светофарите, за пешеходците и велосипедистите има осигурени рекламни навеси с логото на банки и други бизнеси, които да ги пазят от жаркото лятно слънце или от дъжд.

В момента функционират три линии на метрото с обща дължина от 83 км, още три са в процес на изграждане и се очаква последната да бъде завършена през 2021 г. На метростанциите има винаги опашка от чакащи да си купят билет на автоматите, на които се плаща с телефон, а тези за купуване на билети с пари в брой обикновено пустеят в очакване да мине някой турист или по-възрастен местен, още непривикнал с идеята, че в Китай кешът е демоде.

Машините, за щастие, имат меню на английски, на което имената на метростанциите са изписани на латиница, а цената на билета зависи от дестинацията и варира между 2 и 5 юана (50 стотинки и 1,25 лв.). Такситата също са удобен и сравнително евтин начин за придвижване. Най-лесният начин да ги използвате е да намерите в хотела си рецепционист, който поназнайва английски, за да ви повика кола до набелязаната дестинация, а на връщане да спрете такси на улицата и просто да покажете на шофьора картата ви от хотела, за да ви прибере.

Прекрасна и удобна възможност за бягство от забързания град и прекарване на часдва сред природата е Портокаловият остров в река Сян, разделяща Чанша на източна и западна част. Дългият 5 км и широк няколкостотин метра остров, най-големият на територията на континентален Китай, е парк в сърцето на града и лесно достъпен както с кола, така и с метро. Местните казват, че е най-добре да бъде посетен през октомври, когато портокаловите дръвчета са отрупани с плодове, а листата на някои растения са обагрени в ярки червено-жълти краски. На някои празници и фестивали островът се превръща в площадка за изстрелване на стотици фойерверки, които озаряват в различни цветове нощното небе над града и с оглушителен тътен нарушават идиличната атмосфера на това спокойно кътче.

Десетки туристически влакчета кръжат непрестанно по изрядно поддържаните алеи в парка, където заветната дестинация е приличащият на сфинкс паметник на Мао Цзедун на млади години, чиято глава се подава от 800-тонна маса гранит и се издига на 32 метра над земята. Култът към личността на родения в провинция Хунан основател на Китайската народна република е смайващ за мнозина млади европейци, които са чели за това явление само в книгите по история, но никога не са се сблъсквали на живо с него. Още по-слисваща е картината в родния му град Шаошан, където стотици китайци се редят като поклонници на опашки пред колосалната бронзова статуя на комунистическия вожд, за да му отдадат почит с цветя и песни.

Друго подобно на Портокаловия остров идилично място е академията „Юелу”, разположена на източния склон на едноименната планина, намираща се в покрайнините на Чанша. Построена през 976 г. по време на династията Сун, това е една от четирите най-известни академии в Китай, а през 1925 г. е официално преименувана на Хунански университет. В централната лекционна зала са изписани четири йероглифа: „верен”, „предан”, „честен” и „почтеност”, а учебното заведение съхранява важни артефакти за историята на китайската калиграфия.

Чанша, намираща се на 670 км северно от Хонконг и на 1500 км южно от Пекин, е леснодостъпна благодарение на вътрешните полети и високоскоростните влакове, с които за броени часове се преодолява необятната китайска шир. Съчетанието от необичайни вкусове, картини и звуци в този бликащ от живот мегаполис е нещото, което най-силно се запечатва в съзнанието, наред с усещането, че се намираш в друг свят, алтернатива на западния, който си живее свой собствен живот по свои собствени правила.

Любомир Мартинов

Жоао Жилберто

В памет на архитекта на боса нова

Жоао Жилберто, един от създателите на боса нова, съкровената музика, превърнала се в основен културен продукт на Бразилия, почина на 88-годишна възраст.

Всичко започва с хита му от 1958 г. *„Chega de Saudade”,* като в края на своите двайсет години Жилберто се превръща в най-типичния изпълнител на песните с нюансирана лирика в ритъма на боса нова (жаргонно наименование за „ново нещо” или „нов стил”), писани от Антониу Карлус Жобим, Жуау Донато, Винисиус де Мораес и др.

В музиката, която записва в периода 1958 – 1961 и която е включена в албумите *„Chega de Saudade“, „O Amor, O Sorriso ea Flor“* и *„Joao Gilberto“,* Жилберто използва заемки от бразилската самба и американския поп и джаз, които изпълнява по различен начин специално за новата социална класа – младите бразилци, живеещи в градовете. Така боса нова се превръща в световен символ на младата и уверена Бразилия.

Музиката става особено популярна в Съединените щати, където провокира създаването на множество поп хитове и дори се превръща в танцова мания.

При новия синтез, извършен от Жилберто, перкусиите в самбата са заменени с гласа на китарата, която поема основния ритъм. Той предава вътрешния си свят чрез особен стил на пеене – доверителен, с едва доловими барабани и без вибрато.

Творчеството му се превръща в символ на относителния просперитет, оптимизъм и романтика, завладели Бразилия по време на управлението на президента Юселино Кубичек в края на 50-те години, а след това – в идеал за сдържаност и мистериозност.

Жоао Жилберто Праду Перейра ди Оливейра е роден на 10 юни 1931 г. в Жуазейро - североизточния бразилски щат Баия, в семейството на местния бизнесмен и непрофесионален музикант Жувениану ди Оливейра. Жоао е най-малкото от седем деца.

В ранните си години Жилберто има силен, лиричен глас и изпълнява песни с характерните напеви за популярния тогава стил самба-кансау. През 1949 г. напуска родния си град и заминава за Салвадор, столицата на Баия. Година по-късно се премества в Рио де Жанейро, където го вика китаристът Алвиньо Сена, който свири в квинтета „Os Garotos da Lua“ („Момчетата от Луната“). Групата участва редовно в предаванията на местното радио „Тюпи“.

Жилберто остава за кратко с „Момчетата от Луната“, като ги напуска през 1951 г., а на следващата година записва с името си сингъл на 78-оборотна плоча в старомодния стил самба–кансау със секция струнни, но без китара и без хармонизиран вокал. Ще минат шест години, преди отново да направи запис.

В този междинен период Жилберто продължава да работи в Рио – акомпанира на различни изпълнители, записва джингли, свири по нощни клубове. В книгата *„Chega de Saudade“*(1990), в която Руи Кастро разказва колоритната история на движението „боса нова“, Жилберто е описан като странна и маргинална фигура, обикаляща из целия Рио. Всъщност, това е периодът, когато изпълнителят започва да отказва да работи в клубове с аргумента, че клиентите говорят прекалено много. Изпада в бедност, пуска си дълга коса, носи окъсани дрехи. Тогава негов приятел, певецът Луис Телес, го премества в крайбрежния град Порто Алегре, като го настанява в изискан хотел с нощен клуб, където Жилберто да започне работа.

И именно там – пише Руи Кастро – звукът на Жилберто започва да се оформя. Акустиката е изключително добра и позволява да се чуе и шепнещия, носов глас на китарата. И макар че Жилберто харесва самоуверените изпълнители, собственият му звук сякаш се страхува от светлината. Той е като пълна противоположност на популярния болеро стил, който започва да доминира в бразилската популярна музика след началото на 30-те години на миналия век.

След кратко и не особено щастливо завръщане в Баия, Жилберто е настанен за седмица в психиатрична клиника в Салвадор. Но през 1957 г., когато се завръща в Рио, животът му се променя. Той се запознава с Антониу Карлус Жобим, аранжор в *Odeon Records*. Жобим чува ритъма на китарата на Жилберто и веднага му идва идея как да го използва в незавършената все още песен „Chega de Saudade“.

Тази песен, която демонстрира известно пренебрежение към любимата бразилска емоция – „saudade” (копнеж) – е записана за първи път през май 1958 г. от Елизете Кардозо, а Жилберто свири на китара. Това е първият случай, в който може да се чуе характерната за боса нова китара: със синкопирани фигури, с вибриращ звук, със сменящи се ритмични модели.

През юли 1958 г. Жилберто записва своя версия на „Chega de Saudade“ в аранжимент на Жобим, като, необичайно за него, настоява да има отделни микрофони и за китарата, и за вокалите. Записването на този сингъл, напълно различен от романтичната песен на Жилберто от преди шест години, често се дава за пример като повратна точка в бразилската култура.

Мелодии в стила на боса нова са включени в саундтрака към френско-бразилския филм от 1959 г. „Orfeu Negro“ („Черният Орфей“), който печели „Оскар“ за най-добър чуждоезичен филм. Много скоро американските музиканти се опитват да я копират.

Албумът „Jazz Samba” на саксофониста Стан Гец и китариста Чарли Бърд е силно повлиян от записите на Жилберто – той излиза през пролетта на 1962 г. и достига до номер 1 в класацията за албуми на Billboard. През ноември Жилберто за първи път заминава за Ню Йорк – в „Карнеги Хол“ участва в концерт, посветен на боса нова.

В същото време в песни като „Blame It on the Bossa Nova“ на поп изпълнителката Ейди Горме боса нова означава нещо по-различно: танц, измислен в САЩ, който се свързва с екзотичност и с лукс. В края на 1963 г. етномузикологът Кариан Голдшмит пише, че въпросната фраза от песента „за това е виновна боса нова“ е била използвана за рекламиране на „кашмирени пуловери, килими, сладолед и нови прически“.

След като през 1959 г. се жени за Аструд (Вайнерт), през 1963 г. семейството се установява в Съединените щати. През същата година Жилберто работи с Гец върху албума „Getz/ Gilberto“, който включва песента на Жобим и Мораес „Garota da Ipanema“ („Момичето от Ипанема“), която е изпята от Аструд (на английски) и Жоао (на португалски). През 1964 г. песента печели „Грами“, а „Getz/ Gilberto” е обявен за албум на годината.

През 1965 г. Жоао се развежда с Аструд и се жени за друга певица – Елоиза Буарке де Оланда, известна с артистичния псевдоним Миуча. Той заминава за Бруклин. През 1970 г. двойката се премества в Мексико, където по време на двугодишния им престой Жилберто записва албума „João Gilberto en Mexico”. След това се връща в Съединените щати, където остава до 1980 г., а после отново заминава за Бразилия. (Преди това, в средата на 70-те години, Жилберто и Миуча се разделят.)

В годините, далече от Бразилия, Жилберто разширява репертоара си, като включва в него както произведения на по-млади бразилски композитори, така и самба и болеро от периода преди боса нова. Най-добрата му работа е така нареченият „бял албум“ „João Gilberto“, който излиза през 1973 г., а по-късно и „Amoroso“ от 1977 г. През 80-те години записва предимно солови изпълнения на живо. За мащабите на таланта му това, което оставя, е сравнително малко – записва по-малко от 10 студийни албума за близо 60 години професионална работа.

Последният му студиен албум – „João Voz e Violão“ (2000) – е с продължителност малко повече от половин час. Той представлява микс от стария му репертоар и нови парчета, а накрая завършва с непозната версия на „Chega de Saudade“.

С музиката си Жилберто излъчваше простота, която понякога можеше да се възприеме като непроницаемост. Той обичаше сантименталните песни, но не показваше чувствата си на сцената, не смяташе, че е редно.

„Бих искал да се върна назад във времето, когато бях момче“ - казва Жилберто в интервю за „Ню Йорк Таймс“ и допълва: „След това научих твърде много неща и заради това сега трябва постоянно да се усъвършенствам, за да мога отново да стигна до простите истини.”

Бен Ратлиф

Ню Йорк Ривю ъф Букс, със съкращения, 06.07.2019

Вестник за критика, дебати и културни удоволствия

www.kweekly.bg

Адрес на редакцията

1421 София, ул. *Милин камък* 14, VI етаж

e-mail: kultura@kweekly.bg

Редакционен екип

Копринка Червенкова, Геновева Димитрова, Екатерина Дочева, Кирил Василев, Людмил Веселинов, Марин Бодаков, Мая Колева, Никола Вандов, Теодора Георгиева, Христо Буцев.

Автор на главата на вестника Кирил Златков

Издава фондация „Пространство *Култура*“ ISSN - 2603-4441